

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 81

(2004–2005)

Om lov om endringer i straffeloven
(prøveordning med narkotikaprogram
med domstolskontroll)

Innhold

1	Hovedinnholdet i proposisjonen	5	5.6.4	Departementets vurderinger	27
2	Bakgrunnen for lovforslaget	7	5.7	Lovgrunnlag	29
2.1	Innledning	7	5.7.1	Innledning	29
2.2	Arbeidsgruppens sammensetning, mandat og forslag	7	5.7.2	Arbeidsgruppens forslag	29
2.3	Høringen	8	5.7.3	Høringsinstansenes syn	29
3	Erfaringer fra andre land	12	5.7.4	Departementets vurderinger	30
4	Dagens tiltak mot rusmiddelrelatert kriminalitet	13	5.8	Organisering	31
5	Prøveordning med narkotikapro- gram med domstolskontroll	14	5.8.1	Innledning	31
5.1	Innledning	14	5.8.2	Høringsforslaget	31
5.2	Om det bør innføres en prøveordning med narkotikaprogram	14	5.8.3	Høringsinstansenes syn	31
5.2.1	Arbeidsgruppens forslag	14	5.8.4	Departementets vurderinger	32
5.2.2	Høringsinstansenes syn	14	5.9	Evaluerings	32
5.2.3	Departementets vurdering	16	5.9.1	Innledning	32
5.3	Programinnhold		5.9.2	Høringsforslaget	32
5.3.1	Innledning	16	5.9.3	Høringsinstansenes syn	32
5.3.2	Arbeidsgruppens forslag	16	5.9.4	Departementets vurderinger	33
5.3.3	Høringsinstansenes syn	17	5.10	Gjennomføring av narkotikaprogram med domstolskontroll	33
5.3.4	Departementets vurderinger	18	5.11	Departementets forslag og oppsum- mering	33
5.4	Målgruppe	18	5.12	Nærmere om lovfestingen	34
5.4.1	Innledning	18	5.12.1	Endring i straffeloven	34
5.4.2	Arbeidsgruppens forslag	18	5.12.2	Nærmere om utformingen av bestem- melsene	34
5.4.3	Høringsinstansenes syn	19	6	Økonomiske og administrative konsekvenser	35
5.4.4	Departementets vurderinger	20	6.1	Konsekvenser for samfunnet	35
5.5	Rettsikkerhetsspørsmål	21	6.2	Konsekvenser for statlig sektor	35
5.5.1	Innledning	21	6.3	Konsekvenser for kommunesektoren ..	36
5.5.2	Arbeidsgruppens forslag	21	7	Merknader til lovutkastet	37
5.5.3	Høringsinstansenes syn	21	7.1	Til endringene i straffeloven	37
5.5.4	Departementets vurderinger	24	7.2	Ikrafttredelse	38
5.6	Roller, ansvar og oppgaver	25			
5.6.1	Innledning	25			
5.6.2	Arbeidsgruppens forslag	25			
5.6.3	Høringsinstansenes syn	25			
				Forslag til lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll)	39

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 81

(2004–2005)

Om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll)

*Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 29. april 2005,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Hovedinnholdet i proposisjonen

I proposisjonen fremmer Justisdepartementet forslag om endringer i straffeloven som skal hjemle en prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll for rusmiddelmisbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet. Narkotikaprogrammet er et individuelt tilpasset rehabiliteringsopplegg og ledd i en strafferettslig reaksjon. Retten kan fastsette at domfelte gjennomfører programmet som vilkår for å utsette straffegjennomføring i fengsel. Programmet kan inneholde behandlingsopplegg, individuelt tilpassede skole- og arbeidstiltak, booppfølging, fritidsopplegg og tiltak som er viktig for den enkeltes rehabilitering og integrering i samfunnet. Det er viktig med tiltak som kan hjelpe den domfelte til å få kontroll med sitt misbruk, noe som vil være til nytte både for samfunnet og for den domfelte selv. Spesielt tungt belastede rusmiddelmisbrukere, som begår gjentatte narkotikarelaterte lovbrudd, skaper store utfordringer ikke bare for strafferettssystemet, men også for behandlingsapparatet og samfunnet for øvrig. Både nasjonalt og internasjonalt har det vært behov for å tenke nytt for denne gruppen som har mange sammensatte og komplekse problemer.

En bredt sammensatt arbeidsgruppe, satt ned av Justisdepartementet, foreslo i sin rapport en

prøveordning med dommerledet narkotikaprogram (DN) som en alternativ straffereaksjon til ubetinget fengsel. Ideen er hentet fra Drug Courts (DC) i USA, som senere er innført og videreutviklet i andre land som Irland og Skottland. I disse landene kan misbrukeren dømmes til behandling istedenfor fengsel. Målet med programmet i Norge er både å forbedre de praktiske hjelpe- og behandlingstilbudene for tungt belastede rusmiddelmisbrukere og forebygge ny kriminalitet. Narkotikaprogrammet tar sikte på å styrke den samlede innsatsen for behandling og hjelp til rusmiddelmisbrukere som vil ut av sitt misbruk. Derfor er det nødvendig med et forpliktende tverretattlig og tverrfaglig samarbeid. Bekjempelse av kriminalitet er ikke et eneansvar for etatene i justissektoren, men et samfunnsansvar som forutsetter medvirkning fra ulike forvaltningsnivåer og sektorer.

Departementet støtter forslaget om å prøve ut ordningen, men vil justere modellen noe slik at den ikke kommer i konflikt med norsk rettstradisjon om domstolenes uavhengighet til forvaltningen. Departementet går derfor inn for en modell der dommeren som utgangspunkt, ikke får andre roller enn de som i dag tilligger domstolen. Dommeren får straffesaken til behandling etter de alminnelige

reglene om saksfordeling, og fastsetter eventuelt narkotikaprogram som vilkår i den betingede dommen. Dommeren skal ikke delta i teamet og teamets oppfølging av den domfelte. Under straffegjennomføringen tar dommeren kun beslutning om endring av vilkår dersom kriminalomsorgen fremsetter begjæring om dette. Ettersom domstolen inn tar en mindre aktiv rolle enn det som er realiteten i arbeidsgruppens forslag, foreslår departementet å endre navnet på ordningen til narkotikaprogram med domstolskontroll (ND).

Justisdepartementet vil, i samarbeid med de øvrige involverte i prosjektet, sørge for at prosjektet blir grundig evaluert før departementet eventuelt foreslår at ordningen blir gjort permanent.

I pkt. 2 redegjør departementet for bakgrunnen for lovforslaget, i pkt. 3 om erfaringer fra andre land og i pkt. 4 om dagens tiltak mot rusmiddelrelatert kriminalitet. I pkt. 5 drøfter departementet prøveordningen med narkotikaprogram. De økonomiske og administrative konsekvensene av forslaget og merknadene til lovutkastet behandler departementet i pkt. 6 og 7.

2 Bakgrunnen for lovforslaget

2.1 Innledning

Regjeringens mål er å redusere rusmiddelproblemene. Dette krever tiltak på flere områder. Regjeringen legger derfor opp til en politikk som bedre forebygger at rusmiddelproblemer oppstår, som sikrer effektiv behandling, god rehabilitering og tilstrekkelig skadereduksjon for personer med rusmiddelproblemer.

Forskningsstiftelsen Fafo utførte den første landsomfattende levekårsundersøkelsen av innsatte i norske fengsler, «Levevilkår blant innsatte» (2004). Undersøkelsen bekrefter en sterk sammenheng mellom stoffmisbruk, psykiske lidelser og kriminalitet hos de innsatte og en generell opphoping av levekårsproblemer. Ett av hovedfunnene i undersøkelsen er at 60% av innsatte har rusproblemer. De senere års statistikk viser dessuten at ca. en tredjedel av alle innsatte soner dom for narkotikarelatert kriminalitet. Det er derfor viktig med tiltak som kan hjelpe den domfelte til å få kontroll med sitt rusmiddelmisbruk. Dette vil være til nytte for samfunnet og for den domfelte selv. Domfelte med rusmiddelproblemer kan overføres til behandlingsinstitusjon etter straffegjennomføringsloven § 12. Stortinget har dessuten åpnet for at retten kan fastsette at domfelte gjennomfører promilleprogram ved promillekjøring som vilkår for å utsette straffegjennomføring i fengsel. Det er videre lagt opp til et bredt samarbeid med andre etater for å sikre et bedre rehabiliteringstilbud for innsatte med rusmiddelproblemer. Både §12-soning, betinget dom med promilleprogram og et bredt samarbeid med andre etater om rusmiddelproblematikken kan bidra til å redusere domfeltes rusmiddelproblemer.

I handlingsplan mot rusmiddelproblemer for 2003–2005 side 18 viser regjeringen til at USA har utviklet en lovende modell for å dømme misbrukere til behandling i stedet for fengsel. Ideen med Drug Court startet i USA og har blitt utviklet og utprøvd i flere land, blant annet Irland og Skottland. Regjeringen mener det kan være aktuelt å se på muligheten for å innføre en liknende modell i Norge. En bredt sammensatt arbeidsgruppe har utredet muligheten for å ta i bruk en slik ordning. Arbeidsgruppen foreslår å prøve ut en alternativ straffereaksjon for rusmiddelmisbrukere som er dømt

for gjentakende narkotikarelatert kriminalitet, og som vil ut av sitt misbruk. Forslaget innebærer en utprøving av et forpliktende forvaltningssamarbeid der domstolen tar aktivt del i prosessen.

Justis- og politidepartementet uttaler på side 76 i St. prp. nr. 1 (2004–2005) at de berørte departementene vil følge opp rapporten etter at den har vært på høring med sikte på å sette i gang prøveprosjekter. Etter departementets syn er det viktig å få rusmiddelmisbrukere, som begår kriminalitet, inn i strukturerte opplegg og forpliktende behandlingsformer. Dette kan bidra til å forebygge ny kriminalitet.

2.2 Arbeidsgruppens sammensetning, mandat og forslag

Justisdepartementet opprettet i august 2003 en arbeidsgruppe som skulle utrede mulighetene for Drug Court i Norge. Arbeidsgruppen fikk følgende sammensetning:

Rådgiver Rune Fjeld, Justisdepartementet, leder
Seniorrådgiver Lars Meling, Justisdepartementet, Politiavdelingen
Rådgiver Hege Glasø Wiggen, Domstoladministrasjonen
Tingrettsdommer og avdelingsleder Wenche Fliflet Gjelsten, Oslo tingrett
Kst. førstestatsadvokat Morten Holmboe, Riksadvokatembetet
Assisterende direktør Jan-Erik Sandlie, Kriminalomsorgen region øst
Seniorrådgiver Torbjørn K. Brekke, Sosialdepartementet
Rådgiver Christiane Sørby Hansen, Sosialdepartementet
Underdirektør Kari Grette, Helsedepartementet
Rådgiver Eirunn Lysø, Barne- og familiedepartementet
Rådgiver Grete Haug, Læringssenteret/
Utdanningsdirektoratet
Rådgiver Arild Rygge, Aetat Arbeidsdirektoratet
Sekretær for gruppen har vært rådgiver Vigdis Endal, Justisdepartementet.

Arbeidsgruppen fikk følgende mandat i forbindelse med oppnevningen:

«Hovedfokus for utredningen er å vurdere muligheten for å styrke den samlede innsatsen for tunge rusmiddelmissbrukere som har stort behov for hjelp og behandling og som vil ut av sitt misbruk. Med utgangspunkt i foreliggende kunnskap, forskning og erfaring, skal arbeidsgruppen beskrive formålet med, organiseringen av og grunnlaget for en slik ordning. Arbeidsgruppen skal:

- etter behov søke råd og informasjon hos relevante instanser og fagmiljøer, herunder internasjonale erfaringer
- gjøre seg kjent med ordningen i Irland, Skottland, Canada og USA og vurdere den forskning som foreligger om DC
- kartlegge hvilken målgruppe som vil egne seg for DC i Norge og utarbeide kriterier for deltagelse i DC programmet
- vurdere forslag til nødvendige endringer og tilpasninger og konsekvenser av disse for at DC skal kunne gjennomføres
- vurdere om det vil være et tilstrekkelig antall deltakere innen en aktuell region til at et prøveprosjekt kan gjennomføres
- vurdere de juridiske konsekvenser og gjennomgå dagens lovverk som eventuelt kan omfatte/tilpasses DC
- vurdere hvordan forvaltningssamarbeidet bør organiseres innen prøveprosjektet og utrede på hvilken måte de ulike etaters ansvarsområder blir berørt og på hvilken måte de kan forplikte seg til gjennomføringen av et tiltak
- fremme forslag om hvordan hjelpe- og behandlingsapparatet best kan bli i stand til å ta imot de som dømmes til behandling og vurdere kapasitetsmessige spørsmål og konsekvenser relatert til eventuell sonings- og/eller behandlingsskø
- vurdere kriterier for dommere som skal delta i et eventuelt prøveprosjekt, herunder egnethet, personlig motivasjon m.m., og hvilken rolle dommerne bør ha i prøveprosjektet
- utrede de økonomiske og administrative kostnadene for etablering og gjennomføring av et prøveprosjekt og antyde de økonomiske konsekvensene i et makro perspektiv
- foreslå kravspesifikasjoner for hvordan et egnet evalueringsopplegg for prøveprosjektet kan gjennomføres, inkludert om det bør være en kontrollgruppe

Som et særskilt punkt skal arbeidsgruppen vurdere etiske aspekter ved DC som:

- eventuell forskjellsbehandling mellom lovbrutere med likeartet lovbrudd

- rettslige spørsmål knyttet til lengden på dom til behandling sammenholdt med strafferamme og alminnelig straffnivå
- forskjellsbehandling mellom kriminelle og ikke-kriminelle rusmiddelmissbrukere
- dilemmaer et slikt prøveprosjekt kan medføre i forbindelse med prioritering av ressurser som tilgang til bolig, skoleplass, behandlingsplass, arbeid mv.»

Oppdragsgiver presiserte videre mandatet med hensyn til målgruppen, juridiske konsekvenser og stedsvalget for utprøving av DC.

Arbeidsgruppen la frem sin rapport for Justisdepartementet i september 2004 med forslag om å prøve ut en ordning med alternativ straffereaksjon for rusmiddelmissbrukere som er dømt for gjentagende narkotikarelatert kriminalitet. Forslaget går ut på å sette i verk et treårig pilotprosjekt med utprøving av dommerledet narkotikaprogram for lovbrutere som får sin sak behandlet ved domstolene i to store kommuner.

Arbeidsgruppen uttaler på side 3 i rapporten følgende om bakgrunnen for å prøve ut en ordning med Drug Court, eller dommerledet narkotikaprogram (DN), som gruppen betegner ordningen:

«Det er en gruppe tungt belastede kriminelle rusmiddelmissbrukere som begår et stort antall kriminelle handlinger, og som dagens straffe- og behandlingssystem ikke klarer å håndtere på en god nok måte. Straffen er ikke i tilstrekkelig grad tilpasset målgruppen tunge rusmiddelmissbrukere. Det er derfor behov for å styrke og etablere nye tiltak for denne gruppen. Dette utgjør grunnlaget for å iverksette forsøk med DN, for de mest utsatte rusmiddelmissbrukerne. Det er spesielt erfaringene fra Irland og Skottland som har gitt arbeidsgruppen inspirasjon til å se nærmere på hvordan en norsk modell kan utformes.»

I dommerledet narkotikaprogram må brukerperspektivet etter arbeidsgruppens syn ivaretas gjennom hele prosessen. Det spesielle med dette programmet er de regelmessige møtene med DN-dommeren, teamets tette oppfølging av deltakerne fra vurdering om deltagelse til gjennomført straff, og det tette tverretatlige samarbeidet.

2.3 Høringen

Justisdepartementet sendte 7. oktober 2004 arbeidsgruppens forslag på høring til følgende instanser:

Statsministerens kontor	Den norske Advokatforening
Departementene	Den norske Dommerforening
Høyesterett	Forsvarergruppen av 1977
Borgarting lagmannsrett	JURK
Gulating lagmannsrett	Juss-Buss
Frostating lagmannsrett	Jussformidlingen
Oslo tingrett	Jusshjelpa
Bergen tingrett	Norges juristforbund
Trondheim tingrett	Norsk forening for kriminalreform (KROM)
Domstolsadministrasjonen	Politiembetsmennesenes Landsforbund
Regjeringsadvokaten	Politiets Fellesforbund
Riksadvokaten	Norsk Narkotikapolitiforening (NNPF)
Statsadvokatembetene	Hordaland politidistrikt
Kommuneadvokaten i Oslo	Oslo politidistrikt
Politidirektoratet	Sør-Trønderlag politidistrikt
Barneombudet	Akademikerne
Datatilsynet	Aleneforeldreforeningen
Sosial- og helsedirektoratet	Amnesty International Norge
De regionale helseforetakene	Anonyme alkoholikere
Helsetilsynet i fylkene	Anonyme narkomane
Forbrukerombudet	Arbeidernes Edruskapforbund
Folkehelseinstituttet	Actis – Rusfeltets samarbeidsorgan
Sivilombudsmannen	Blå Kors i Norge
Fylkesmennene	Brukerforeningen
Fylkesnemndene for sosiale saker	Den norske lægeforening
Asker kommune	Fagforbundet
Bergen kommune	Fagrådet innen Rusfeltet i Norge
Haugesund kommune	Fagrådet for psykiatri
Oslo kommune	Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere
Stavanger kommune	Foreningen 2 foreldre
Tromsø kommune	Foreningen mot stoffmisbruk
Trondheim kommune	Forbundet Mot Rusgift
Høgskolen i Agder	Forskningsstiftelsen FAFO
Høgskolen i Bergen	Frelsesarmeens sosialtjeneste
Høgskolen i Bodø	Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH)
Høgskolen i Finnmark	Helseansattes Yrkesforbund
Høgskolen i Lillehammer	Helse- og sosialombudet i Oslo
Høgskolen i Oslo	Helsetjenestens lederforbund
Høgskolen i Sogn og Fjordane	Institutt for sosialvitenskap ISV Consult
Høgskolen i Stavanger	Instituttgruppa for samfunnsforskning
Høgskolen i Sør-Trøndelag	Justisdepartementet: lovavdelingen, sivilavdelingen, politiavdelingen
Høgskolen i Telemark	Kirkens Bymisjon
Høgskolen i Volda	Kirkens sosialtjeneste
Høgskolen i Østfold	Klientaksjonen
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)	Koordineringsutvalget for de psykiatriske ungdomsteam (KUP)
Universitetet i Bergen	Kommunenes Sentralforbund
Universitetet i Oslo	Kontoret for fri rettshjelp i Oslo
Universitetet i Tromsø	Kommunalansattes fellesorganisasjon
Institutt for menneskerettigheter	Kriminalomsorgen, regionkontorene
	Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS)

Kriminalomsorgens IT-tjeneste (KITT)	sorgsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet.
Kriminalitetsforebyggende råd (Kråd)	Høyesterett
Landsorganisasjonen (LO)	Agder lagmannsrett
Landsforbundet Mot Stoffmisbruk	Oslo tingrett, Bergen tingrett og Trondheim tingrett
Landsforeningen for pårørende innen psykiatrien	Domstolsadministrasjonen
Landsforeningen for rettfærd for taperne	Riksadvokaten
Landsforeningen for utekontakter	Oslo statsadvokatembeter
Landets kontrollkommisjoner	Politidirektoratet
Mental Helse Norge	Kriminalpolitisenralen
Nasjonalt folkehelseinstitutt	Barneombudet
Nasjonalforeningen for folkehelsen	Datatilsynet
Nasjonalt kompetansesenter for medikamentassistert rehabilitering (Mar Øst)	Sosial- og helsedirektoratet
Nordlandsklinikken	Aker universitetssykehus HF, Sykehuset Innlandet HF og Sykehuset Østfold HF
Norges helse- og sosialforbund	Folkehelseinstituttet
Norsk Fængsels- og friomsorgsforbund	Fylkesmannen i Hedmark
Norsk forening for voldsoffererstatning	Fylkesnemnda i Rogaland
Norsk forum for terapeutiske samfunn	Kommunene Asker, Bergen, Oslo, Stavanger, Trondheim og Drammen
Norsk Helse- og Sosiallederlag	Universitetet i Bergen
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)	Den norske Advokatforening
Norsk Kommuneforbund	Den norske Dommerforening
Norsk pasientskadeerstatning	Det kriminalitetsforebyggende råd
Norsk Psykologforening	Juss-Buss
Norsk Sykepleierforbund	Politiets Fellesforbund
Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)	Politidistriktene Gudbrandsdal, Hordaland, Oslo, Søndre Buskerud, Sør-Trøndelag, Troms og Vestfold
Pasientombudene	Arbeidernes Edruskapsforbund
PRO-senteret	Actis – Rusfeltets samarbeidsorgan
Pinsevennenes evangeliesentre	Blå Kors i Norge
Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (RIO)	Borgestadklinikken
Rådet for høgskoleutdanning i helse- og sosialfag	Den norske lægeforening
Rådet for psykisk helse	Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD)
Samarbeidsforumet for norske kollektiver	Evangeliesenteret
Senter for samfunnsforskning (SEFOS)	Fagrådet innen Rusfeltet i Norge
SINTEF-Unimed	Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO)
Statens helsetilsyn	Frelesarmeens sosialtjeneste
Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS)	Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS)
Stiftelsen Bergensklinikken	Kriminalomsorgen region vest, sørvest, sør, nord-øst, øst, og nord
Stiftelsen Kraft	Kriminalomsorgens friomsorgskontorer i Oslo, Hordaland og Nordland
Stiftelsen Menneskerettighetshuset	Kriminalomsorgen Kongsvinger fengsel
Stiftelsen Rus-Nett	
Stiftelsen Sollia-kollektivet	
Straffedes organisasjon i Norge (SON)	
Tyrilistiftelsen	
Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS)	
Østnorsk kompetansesenter for rusmiddelrelaterte spørsmål	
Departementet har mottatt uttalelser med kommentarer til arbeidsgruppens forslag fra følgende instanser:	
Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og om-	

Kriminalomsorgens utdanningssenter
Kriminalomsorgens Yrkesforbund
Landsforbundet Mot Stoffmisbruk
MAR ØST (nasjonalt kompetansesenter og region-
senter for medikamentassistert rehabilitering i hel-
seregion øst)
Midt-Norsk kompetansesenter for rusfaget
Norsk Fængsels- og Friomsorgsforbund
Norsk forening for kriminalreform (KROM)
Norsk forum for terapeutiske samfunn
Norsk Psykologforening

Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (RIO)
Stiftelsen Rus-Nett
Stiftelsen Sollia-kollektivet
Stiftelsen Livet Etter Soning (WayBack)
Straffedes organisasjon i Norge (SON)

Tyrilistiftelsen
Østnorsk kompetansesenter (ØKS)

Følgende høringsinstanser har gitt svar om at de ikke har kommentarer eller ikke finner grunn til å uttale seg om arbeidsgruppens forslag:

Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Høgskolen i Sør-Trøndelag, LO, Fagforbundet, Moderniseringsdepartementet, Samferdselsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Utenriksdepartementet, Miljøverndepartementet, Kultur- og kirkedepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Borgarting lagmannsrett.

I dette avsnittet gir departementet bare en kortfattet oversikt over hovedsynspunktene i høringsuttalelsene. Høringsinstansenes syn på de ulike punktene i forslaget er nærmere behandlet i de aktuelle avsnittene i proposisjonen.

Hovedinntrykket er at høringsinstansene er positive til og støtter arbeidsgruppens forslag om å sette i verk en prøveordning med DN, men reiser spørsmål ved sider av DN-modellen. Dette gjelder særlig spørsmål knyttet til dommerens rolle under straffegjennomføringen. Høringsinstansene er imidlertid nokså samstemte i sitt syn på rapportens tverrfaglige tilnæringsmåte for personer med alvorlige narkotikaproblemer som begår gjentatte narkotikarelaterte lovbrudd. Bare fire høringsinstanser avviser eller er kritiske til å prøve ut DN.

3 Erfaringer fra andre land

USA tok i bruk Drug Court allerede i 1989. Siden har bruken av ordningen økt betraktelig, både i USA, Canada, Australia, Skottland og Irland. Brasil har etablert et «Drug Court»-liknende tiltak gjennom sin Therapeutic Justice. Dessuten planlegger flere land å ta i bruk Drug Court.

De landene som har tatt i bruk Drug Court, har utviklet ulike modeller tilpasset forholdene i brukerlandet. Flere av modellene har imidlertid felles trekk. Hensikten med Drug Court kan være både kriminalitetsbekjempelse og rehabilitering av deltakerne. Disse målene er vektlagt ulikt i brukerlandene. Arbeidsgruppen redegjør nærmere for felles trekk og forskjeller ved Drug Court i andre land og uttaler blant annet på side 8 og 9 i rapporten følgende:

«De europeiske landene har valgt en bredere sammensetning av DC-teamene enn det som er vanlig i USA og Australia. Drug Court-programmet i Irland har med sosialtjenesten og opplæringsmyndighetene i teamet i tillegg til kriminalomsorgen og helsetjenesten.

Det varierer fra land til land i hvilken grad hovedvekten legges på kriminalitetsbekjempelse eller rehabilitering av deltakerne. I Irland og Skottland er disse målsetningene likestilt, men forskjellig vektlagt ved de ulike Drug Courts.

Det finnes ingen detaljert beskrivelse av

sammensetning, type, struktur og mål når det gjelder Drug Court i USA.

Det er betydelige forskjeller når det gjelder sanksjoner; fra automatisk fengsling for brudd på vilkårene, til åpnere og mer fleksible reaksjoner.

I Skottland benyttes i liten grad fengsel som sanksjonsmetode. Der vektlegges innstramning av rettigheter, hyppigere fremmøte og kontroll som bedre tiltak ved brudd. I Irland bruker de ofte fengsel som reaksjon, men har i tillegg laget et poengsystem som gir mulighet for deltakeren til å opparbeide seg poeng som blir redusert ved uteblivelse eller andre brudd på bestemmelsene.»

En ekspertgruppe under United Nations International Drug Control Programme (UNDCP) utarbeidet i 1999 retningslinjer for bruk av Drug Court. Retningslinjene skal sikre god faglig kvalitet og ivareta rettssikkerheten til den enkelte deltaker.

Arbeidsgruppen har gjennomgått evalueringer fra andre land, og fastslår at erfaringene er overveiende positive. Rusmiddelmisbruket og kriminaliteten er redusert. Arbeidsgruppen presiserer imidlertid at man så langt ikke har dokumentasjon på de langsiktige effektene av Drug Court, men at evalueringsmaterialet gir tilstrekkelig grunnlag for å prøve ut ordningen.

4 Dagens tiltak mot rusmiddelrelatert kriminalitet

Som nevnt tidligere, soner ca. en tredjedel av alle innsatte dom for narkotikarelatert kriminalitet. Videre har ca. 60% av de innsatte rusproblemer. Utfordringene er flere: Det er viktig å forebygge at rusmiddelproblemer og kriminalitet oppstår. Dessuten er det viktig med tiltak som kan redusere risikoen for tilbakefall til kriminalitet, og tiltak som kan hjelpe den domfelte til å få kontroll over sitt rusmiddelmissbruk. Utfordringene er ikke bare mange, men de gjelder også ulike områder. Derfor er det nødvendig å se kriminalpolitikken og rusmiddelpolitikken i sammenheng. Det er mange aktører som er med i dette arbeidet, og det er viktig at det tverrfaglige samarbeidet fungerer godt.

Retten har flere alternativer når den skal fastsette straffereaksjon ved narkotikarelatert kriminalitet. Utgangspunktet er den straffbare handlingen, men ved fastsettelsen av straff skal retten også vurdere individuelle forhold, blant annet hensynet til domfeltes rehabilitering.

Kriminalomsorgen har ansvaret for å gjennomføre straff. De siste årene har innholdet i straffegjennomføringen, særlig for rusmiddelmissbrukere og voldsdømte, blitt prioritert. Kriminalomsorgen har en rekke tiltak der målsettingen er å motivere domfelte til å endre sitt rusmiddelmissbruk under straffegjennomføringen. Eksempler på slike tiltak er overføring til soning i institusjon, programvirksomheten og behandlingsopplegg som Stifinner'n.

Kriminalomsorgen har også lang tradisjon i bruk av kontroll som tiltak for å bekjempe rusmiddelmissbruk. Det er også viktig å fremheve forvaltningssamarbeidet som er lovfestet i straffegjennomføringsloven § 4. Et forpliktende samarbeid og en felles innsats mellom offentlige etater på alle nivåer, er avgjørende for å hindre tilbakefall til ny kriminalitet.

Hjelpe- og behandlingstilbudet for rusmiddelmissbrukere i Norge er kjennetegnet av stor variasjon og av en kombinasjon av offentlige og private aktører. Tilbudet omfatter blant annet ulike typer lavterskeltiltak, polikliniske behandlingstilbud, substitusjonsbehandling og døgnbehandlingstilbud. All behandling av rusmiddelmissbrukere er som hovedregel frivillig. Det alminnelige vilkåret er at vedkommende ønsker og har behov for behandling. Etter ikrafttreddelsen av rusreformen 1. januar 2004, er behandling av rusmiddelmissbruk (tverrfaglig spesifisert behandling av rusmiddelmissbruk) definert som en spesialisthelsetjeneste, jf. spesialisthelsetjenesten § 2–1a første ledd nr. 5.

Tungt belastede kriminelle rusmiddelmissbrukere, som begår et stor antall kriminelle handlinger, utfordrer straffe- og behandlingssystemet både i Norge og internasjonalt. Forslaget om å prøve ut en ordning med Drug Court er et forsøk på å tenke nytt og utradisjonelt på et område som er viktig både for samfunnet og for den domfelte selv.

5 Prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll

5.1 Innledning

Narkotikaprogrammet er et individuelt tilpasset rehabiliteringsopplegg og ledd i en strafferettslig reaksjon. Retten kan fastsette at domfelte gjennomfører programmet som vilkår for å utsette straffegjennomføring i fengsel. Nedenfor vil departementet i pkt. 5.2 først drøfte om det bør innføres en prøveordning med narkotikaprogram og deretter under pkt. 5.3–5.9 drøfte nærmere DN-modellen (programinnhold, målgruppe, rettssikkerhetsspørsmål, roller, ansvar og oppgaver for de involverte, lovgrunnlag, prosjektorganisering og evaluering). I pkt. 5.10 beskriver departementet kort gjennomføringen av programmet. Departementet oppsummerer i pkt. 5.11, og omtaler nærmere lovfestingen av forslaget i pkt. 5.12.

5.2 Om det bør innføres en prøveordning med narkotikaprogram

5.2.1 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen fremhever innledningsvis at gruppen tungt belastede kriminelle rusmiddelmissbrukere utgjør en stor utfordring for straffe- og behandlingssystemet. Utfordringen er å sette inn og samordne riktige tiltak til riktig tid, og at samarbeidet med den straffedømte virker tilfredsstillende.

Om målet for å prøve ut dommerledet narkotikaprogram, uttaler arbeidsgruppen følgende på side 26 i rapporten:

«Målet for å prøve ut DN er å styrke innsatsen for tunge rusmiddelmissbrukere som har stort behov for hjelp og behandling og som vil ut av sitt rusmiddelmissbruk. Målene for prosjektene må være å få redusert de negative sidene ved deltakernes rusmiddelmissbruk, øke livskvalitet og redusere kriminaliteten. I de områder der DN etableres, er målet å oppnå at færre rusmiddelmissbrukere dømmes til fengselsstraff. Videre er målet også å utvikle samarbeidsmodeller etatene imellom når det gjelder planlegging og koordinering av tiltak for den enkelte. For å vinne nødvendige erfaringer og få en tilstrekkelig

evaluering av ordningen, mener arbeidsgruppen at det er nødvendig å prøve ut DN som prosjekt over minimum tre år.»

5.2.2 Høringsinstansenes syn

Nedenfor vil departementet gjøre nærmere rede for høringsinstansenes syn på om arbeidsgruppens forslag bør prøves ut i Norge. Høringsuttalelsene departementet har mottatt kan grovt inndeles i fire grupper:

Den første gruppen (61) inneholder de høringsuttalelsene som er positive til og støtter arbeidsgruppens forslag om å prøve ut dommerledet narkotikaprogram. Disse høringsuttalelsene utgjør den største gruppen og viser blant annet til at Drug Court har gode resultater å vise til internasjonalt, og at det er positivt at en slik ordning også prøves ut i Norge. Flere tar imidlertid opp spørsmål som de mener arbeidsgruppen burde ha vurdert mer inngående i sin rapport. Motforestillingene er imidlertid, slik departementet oppfatter uttalelsene, ikke ment som argumenter mot å sette i verk en prøveordning, men som innspill til evalueringen av en eventuell prøveordning.

Høringsinstansene i denne gruppen er:

Helse- og omsorgsdepartementet, Utdanning- og forskningsdepartementet, Sosial- og helsedirektoratet, KRÅD, Barneombudet, Fylkesmannen i Hedmark, Fylkesnemnda i Rogaland, Datatilsynet, Riksadvokaten, Politidirektoratet, Kriminalpolitisen, politidistriktene Oslo, Troms, Vestfold, Gudbrandsdal, Hordaland, Sør-Trøndelag og Søndre Buskerud, Politiets Fellesforbund, Oslo tingrett, Den norske advokatforming, direktørene i kriminalomsorgen region vest, sørvest, sør, nordøst og øst, Oslo friomsorgskontor, Hordaland friomsorgskontor, Nordland friomsorgskontor, Kongsvinger fengsel, Kriminalomsorgens Yrkesforbund, KS, Drammen kommune, Bergen kommune, Oslo kommune, Stavanger kommune, Trondheim kommune, Asker kommune, Universitetet i Bergen, Aker universitetssykehus HF, Sykehuset Innlandet HF, Sykehuset Østfold HF, Borgestadklinikken, MAR ØST, Østnorsk kompetansesenter, Blå Kors Norge, Rusmisbrukernes interesseorganisasjon, Landsforbundet Mot Stoffmisbruk, Juss-Buss, Den norske lægeförening, Norsk Psykologforening, Actis,

Fagrådet innen Rusfeltet i Norge, Folkehelseinstituttet, Tyrilistiftelsen, Stiftelsen Rus-Nett, Frelsesarmens sosialtjeneste, Arbeidernes Edruskapsforbund, Evangeliesenteret, Stiftelsen Sollia Kollektivet og Norsk forum for terapeutiske samfunn.

Helse- og omsorgsdepartementet uttrykker sin støtte slik:

«Helse- og omsorgsdepartementet støtter i utgangspunktet at det etableres pilotprosjekter for utprøving av DN. DN har gode resultater å vise til internasjonalt, og det er positivt at et slikt system prøves ut i Norge.»

Helse- og omsorgsdepartementet uttaler videre:

«Helse og omsorgsdepartementet vil på bakgrunn av ovenstående be de regionale helseforetakene om å legge forholdene til rette for at rusmiddelmissbrukere kan delta i forsøk med DN.»

Utdannings- og forskningsdepartementet uttaler:

«Utdannings- og forskningsdepartementet støtter forslaget om utprøving av dommerledet narkotikaprogram gjennom de to pilotprosjektene som rapporten beskriver. Departementet støtter også at prosjektene bør ha en varighet på tre år for å kunne høste tilstrekkelige erfaringer og få kvalifiserte data på effekten av programmet.»

Politidirektoratet ser positivt på alle tiltak som kan føre til redusert bruk av illegale rusmidler, og er i likhet med Kriminalpolitisen og alle de politidistriktene som har uttalt seg, enige i at det bør iverksettes prøveprosjekter med DN. Etter Politidirektoratets mening fører rehabilitering av rusmiddelmissbrukere til redusert kriminalitet og ikke minst til betydelig økt livskvalitet for den enkelte.

Kommunene Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger, som arbeidsgruppen synes er mest aktuelle til å prøve ut narkotikaprogrammet, er alle gjennomgående positive til å delta i prosjektet. Også andre kommuner, som for eksempel *Drammen kommune*, uttaler sin støtte til å prøve ut ordningen:

«Vi støtter forslaget om utprøving av Drug Court i Norge. Forslaget betraktes som et meget positivt bidrag til rehabilitering av rusmiddelmissbrukere. Dette til tross for mange dilemmaer og etiske utfordringer.»

Drammen kommune uttaler videre:

«I den grad det er mulig vil vi gjerne være vurdert som deltakere i pilotprosjektene.»

Også *Stiftelsen Sollia Kollektivet* støtter fullt ut forslaget om å etablere DN. Etter stiftelsens syn, er det en langt bedre samfunnsmessig strategi i kampen mot illegalt rusmiddelmissbruk å satse på nar-

kotikaoprogram, som vilkår for betinget dom, fremfor straff i lukket anstalt.

Høringsuttalelsene i den *andre* gruppen (10) er også positive til å sette i verk en prøveordning, men støtten er imidlertid betinget. Høringsinstanser som representerer dette synet er:

Arbeids- og sosialdepartementet, Domstoladministrasjonen, Høyesterett, Agder langmannsrett, Bergen tingrett, Trondheim tingrett, Kriminalomsorgen region nord, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO), Den norske Dommerforening og Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund.

Domstoladministrasjonen, Høyesterett, Agder lagmannsrett og Den norske Dommerforening synes tanken om et narkotikaprogram som straffereaksjon er god, men har klare motforestillinger til dommerrollen slik den er presentert i rapporten. Hovedinnvendingen er at for tett kontakt i straffegjennomføringen kan gripe inn i selve prinsippet om dommerens uavhengighet til forvaltningen, også politiet. Det vil dessuten oppstå habilitetsproblemer for dommeren. *Høyesterett* fremhever dessuten at promilleprogrammet ikke ledes av dommere. Det administreres fullt ut av kriminalomsorg i frihet, i samsvar med en tradisjonell rollefordeling. *Høyesterett* har derfor vanskelig for å se at ikke en slik modell kan være hensiktsmessig også for et narkotikaprogram.

Arbeids- og sosialdepartementet ser positivt på en prøveordning, men ber Justisdepartementet vurdere nærmere hvordan deltakernes rettssikkerhet kan ivaretas dersom en ordning med DN innføres. Denne gjennomgangen må skje før et lovforslag om forsøk med DN eventuelt fremmes for Stortinget. *Arbeids- og sosialdepartementet* mener også det er viktig å sikre at ordningen ikke innebærer en nedprioritering av andre tiltak, ikke bare på behandlingssiden, men også på forebyggings- og kontrolliden. *Arbeids- og sosialdepartementet* bemerker videre at dersom DN innebærer en overvelting av oppgaver og kostnader fra kriminalomsorgen til andre etater, vil innføringen av DN innebære endring i ansvarsdelingen mellom de ulike etatene, noe som igjen må få betydning for de økonomiske rammene de ulike etater har. *Arbeids- og sosialdepartementet* har merket seg at arbeidsgruppen ikke har tatt stilling til om de prinsippene som UNDCP anbefaler for etablering og gjennomføring av Drug Courts, bør legges til grunn i de norske prosjektene. *Arbeids- og sosialdepartementet* mener det er uheldig at det ikke er foretatt en konkret vurdering av anbefalingenes overførbarhet på norske forhold, og ber Justisdepartementet vurdere å gjøre dette.

Kriminalomsorgen region nord stiller spørsmål ved om erfaringene fra de land, hvor Drug Court er utprøvd, er så gode at de forsvarer den ressursbruken som utprøving av DN i Norge synes å medføre.

Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO) er skeptisk til å bygge opp et nytt system (Drug Court) på siden av det ordinære tjenesteapparatet, og mener innsatsen i form av sosialfaglig oppfølging i en norsk modell må forankres i det kommunale sosialkontoret. Dette fordi det ifølge FO som regel vil være nødvendig med oppfølging utover den tiden straffen varer.

Norsk Fængsels- og Friomsorgsforbund gir sin be-tingede støtte til prosjektet og avventer det videre arbeidet med saken. Forbundets reservasjon skyldes at det ser en fare i at narkotikaprogrammet kun får tilført ressurser i prosjektperioden, og ikke hvis ordningen blir permanent.

Høringsuttalelsene i den *trede* gruppen (4) er kritiske til eller avviser en utprøving. *Oslo statsadvokatembeter* går imot forslaget og begrunner dette med at mangel på behandlingstilbud for rusmiddel-misbrukere kan medføre at straffedømte blir prioritert fordi de har begått kriminalitet, at tilbudet diskriminerer tunge kvinnelige rusmiddel-misbrukere, og at opplegget reelt sett er basert på tvang. *KROM* er kritisk til å innføre DN og etterlyser en seriøs de-batt om avkriminalisering av bruk og besittelse, og nedkriminalisering av narkotikalovbrudd. Videre mener *KROM* at det er behov for å få overført rus-middelproblemene til sosial- og helsesektoren. Et-ter *SONs* syn vil legemiddelassistert rehabilitering (LAR) være et bedre alternativ enn DN. *WayBack* fremhever nytten av forebyggende arbeid, tiltak som Stifinner'n i Oslo fengsel og overføring til be-handlingsinstitusjon etter straffegjennomføringslo-ven § 12.

Den *fjerde* gruppen (3) inneholder de høringsut-talelsene som kommenterer sider av forslaget uten å ta stilling til spørsmålet om utprøving. Dette gjel-der uttalelsene fra *Kommunal- og regionaldeparte-mentet*, *Kriminalomsorgens utdannings-senter* og *Midt-Norsk kompetansesenter for rusfaget*.

Flere av høringsinstansene, uavhengig av grup-pe, gir dessuten uttrykk for at de synes program-met er svært ressurs- og kostnadskrevende. De gir også uttrykk for at det er viktig at tilbudet ikke er bedre enn behandlingstilbudene som i praksis til-bys lovlydige rusmiddel-misbrukere og andre som ikke idømmes DN. Høringsinstansene mener det er viktig for ordningens legitimitet å styrke behand-lingstilbudene for andre misbrukere hvis det er nødvendig for at disse skal få samme tilbud som de straffedømte. Det er derfor etter deres syn viktig at

det ytes ekstra midler slik at det totale rehabilite-ringstilbudet styrkes.

Høringsinstansene er nokså samstemte om be-hovet for å styrke den samlede innsatsen for tungt belastede rusmiddel-misbrukere, som begår gjen-tatte narkotikarelaterte lovbrudd, og som vil ut av sitt misbruk. Hovedinntrykket er dessuten at et klart flertall av høringsinstansene støtter og er posi-tive til å prøve ut alternative straffereaksjoner som Drug Court. Det er imidlertid behov for å justere modellen noe, særlig i forhold til dommerrollen.

5.2.3 Departementets vurdering

Departementet har lang erfaring med bruk av straf-fereaksjoner som alternativ til ubetinget fengsel. Samfunnstjeneste, promilleprogram og samfunns-straff er eksempler på dette. Grunnlaget for et vel-lykket resultat har vært å prøve ut og evaluere ord-ningene først. Derfor støtter departementet anbefal-ingen fra arbeidsgruppen og de fleste høringsin-stansene om å prøve ut narkotikaprogrammet, før det eventuelt utvides og innføres som en varig ord-ning. Etter departementets syn er en utprøving av ND også viktig fordi denne straffereaksjonen på fle-re punkter er annerledes enn de reaksjonene som er prøvd ut tidligere. Dessuten kan andre land vise til gode erfaringer med tilsvarende ordninger.

5.3 Programinnhold

5.3.1 Innledning

Programinnholdet må som utgangspunkt tilpasses hver enkelt deltaker. Samtidig er det visse behov som er gjennomgående og som taler for at det er hensiktsmessig å etablere generelle tilbud. Neden-for vil departementet drøfte og komme med forslag til hvordan programmet nærmere bør utformes.

5.3.2 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen omtaler programinnholdet nær-mere på side 27–28 i rapporten:

«Det spesielle med DN er de regelmessige mø-tenene med DN-dommeren, teamets tette oppføl-ging av deltakerne fra vurdering om deltakelse til gjennomført straff, samt det tette tverretatli-ge samarbeidet. Straffegjennomføringen vil væ-re preget av et intensivt opplegg, faste og hyppi-

ge avtaler, kontinuitet og arbeid med integrering i samfunnet. En del av opplegget vil være jevnlig og obligatoriske urinprøver.

Arbeidsgruppen antar at det vil være aktuelt å la gjennomføringen skje i ulike faser. I vedlegg 2 beskrives hvordan man i Irland har delt gjennomføringen inn i ulike faser. Gjennomføringstiden må avgjøres i dommen basert på en konkret vurdering ut ifra individuelle forutsetninger.

Senteret/DN-teamet vil tilby et strukturert program til deltakerne. Programmet vil omhandle både kriminalitetsforebygging, rusmestring og mestring av dagliglivets utfordringer. Dette vil bli gjennomført av DN-teamet selv eller i samarbeid med andre. Forutsetningen er at det er et individuelt tilpasset program. DN-deltakerne har mange fellestrekk, som det med fordel kan etableres generelle tilbud på bakgrunn av.»

Arbeidsgruppen gjennomgår deretter helse-rus, bolig, opplæring, økonomi, familie og sosialt nettverk som er fellestrekk arbeidsgruppen mener det kan etableres generelle tilbud på bakgrunn av.

5.3.3 Høringsinstansenes syn

Flere høringsinstanser har kommentarer til programinnholdet. De som har uttalt seg støtter imidlertid arbeidsgruppens syn om at programmet må være strukturert og tilpasset den enkelte domfeltes behov og forutsetninger.

Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) anbefaler at det også gis tilbud om kognitive kriminalitets- eller rusrelaterede programmer. Internasjonal forskning viser ifølge KRUS at slike programmer har svært god effekt, spesielt i kombinasjon med LAR. KRUS understreker imidlertid at det selvfølgelig må være en forutsetning at et eventuelt program lar seg kombinere med øvrig poliklinisk behandling dersom dette er iverksatt. *Frelsesarmeens sosialtjeneste* mener arbeidsgruppens forslag om å tilby deltakerne individuelt tilpassede program er svært viktig. Det samme gjelder arbeidsgruppens forslag om å etablere generelle tilbud på bakgrunn av helse, bolig, opplæring, økonomi, familie og sosialt nettverk. *Frelsesarmeens sosialtjeneste* tror en spesiell utfordring for DN-programmet er å få til gode tilbud om bolig og boligoppfølging. *Frelsesarmeens sosialtjeneste* mener videre at frivillige organisasjoners bidrag i arbeidet med å etablere gode tiltak i DN-programmet, vil være viktig som supplement. En vellykket rehabilitering av rusmiddelmissbrukere bør også fokusere på arbeidstreningstiltak, og *Frelsesarmeens sosialtjeneste* tilbyr i den sammenheng samarbeid gjennom *Fretext*-bedriftene.

Blå Kors, Borgestadklinikken og Norsk Psykologforening har følgende kritiske merknader til innholdet i programmet:

«Når målgruppen er de aller tyngste, så fortoner det seg noe urealistisk å vektlegge poliklinisk behandling så sterkt som det gjøres i rapporten. Ut fra norske forhold er det realistisk å tro at langt flere i denne målgruppen vil trenge et døgnbehandlingstilbud av kortere eller lengre tid enn det ser ut som arbeidsgruppen tar høyde for. Dersom behovet for langtidshjelp innen spesialisthelsetjenesten viser seg nødvendig, er det et spørsmål om det rokker ved den posisjonen som dommeren er tiltenkt å ha i et slikt program? Kan dette tilbudet lett bli å betrakte som et litt «skjerpet paragraf 12-sonings opplegg?»

En annen kritisk merknad er at arbeidsgruppen gir inntrykk av at metadon anses som en naturlig og selvfølgelig medisinsk metode for de aller fleste i prosjektet. For det første er det godt mulig at rusmiddelproblematikken for den enkelte består av andre illegale rusmidler enn et heroin problem, eller at kombinasjonsproblematikken er av en slik art at det opiattdominerte rusmisbruket er av mindre betydning. Av den grunn er ikke metadon alltid relevant. I tillegg bør det nevnes at det er godt sannsynlig at flere innen målgruppen ikke ønsker å anvende metadon.

Dersom dette er tilfellet, vil det også innebære et økt behov for langtids døgnbehandling. Hvilke konsekvenser vil dette få i forhold til økt press på spesialisthelsetjenesten rus, ventetid og programmets presisering av at tiltak igangsettes samtidig og raskt?»

Universitetet i Bergen (UIB) er enig i at DN må bygges opp som et spesialtilbud fordi det ikke lett kan integreres i eksisterende tilbud av ordninger og tiltak. Imidlertid understreker UIB at narkotikaprogrammet må skilles klart fra LAR. Mange med langtids narkotikaavhengighet, men uten dominerende kriminalitet, vil i følge UIB klart profittere på LAR, som synes å ha funnet sitt feste i Norge.

Norsk forum for terapeutisk samfunn uttaler:

«Det skrives i forslaget: Det er mye ved DN som tilsier en poliklinisk tilnærming, men sengebasert behandling utelukkes ikke. Dersom dette er et uttrykk for at poliklinisk behandling vil kunne være tilstrekkelig som behandling for de fleste i målgruppen «tungt belastede rusmisbrukere med stor behov for hjelp og behandling» er vi svært uenige. Poliklinisk behandling overfor aktive stoffavhengige som har et stoffmisbrukende sosialt nettverk, er i aktiv kontakt med stoffmiljøet, og som har en identitet som stoffmisbruker, vil neppe lykkes med full rehabilitering uten en periode med sengebasert be-

handling. Tidligere behandling kan ha en positiv effekt og styrke muligheter for å lykkes i rehabilitering. Det vil allikevel være behov for å skape avstand fra aktivt misbruk, gjenoppbygge et rusfritt sosialt nettverk, og å utvikle tilpassingsferdigheter dersom løpende misbruk skal unngås.

Erfaring fra Drug Courts i U.S.A. som dokumentert i samme rapport fra «The Scottish Executive Central Research Unit 2001, viser at programmer som har fungert best har integrert lang tids behandling og terapeutisk oppfølging på forskjellige nivåer over lang tid. (se chapter 3, side 5).»

5.3.4 Departementets vurderinger

Innholdet i programmet skal ha utgangspunkt i den domfeltes behov for tiltak som skal redusere faren for ny kriminalitet og fremme kontroll over rusmiddelmissbruket. Innholdet for den enkelte blir derfor et resultat av teamets faglige vurderinger i samarbeid med domfelte, og de vilkår domstolen setter. Departementet vil tilrettelegge for et narkotikaprogram som preges av et intensivt opplegg med faste og hyppige avtaler, kontinuitet og arbeid med integrering i samfunnet. En del av opplegget vil være jevnlige og obligatoriske urinprøver. Det obligatoriske opplegget nedfelles i en gjennomføringsplan, noe som skal gi forutsigbarhet og tydelighet for domfelte om hva som er vilkår for å delta i programmet. Friomsorgskontorene utarbeider i dag gjennomføringsplaner i forbindelse med samfunnsstraffen.

Ut ifra domfeltes behov skal det legges opp et behandlingsopplegg i forhold til rusmiddelmissbruket og eventuelle andre helseproblemer. Tilfredsstillende bolig er videre avgjørende for en vellykket integrering i samfunnet. Mange i målgruppen vil ha problemer med å klare forpliktelsene som knytter seg til det å bo, og oppfølging av dette blir en del av tiltaket. Målgruppen kjennetegnes også av lav utdanning og svak tilknytning til arbeidslivet, og opplegget vil derfor også inneholde opplæring og arbeidstrening for dem som trenger dette. Økonomisk rådgivning og bistand, i forhold til gjeld og eventuelt søknad om trygdeytelser, vil også være sentralt. Kontakt med familie og nettverk utenfor rusmiljøer kan for mange i målgruppen være problematisk. Domfelte kan ha behov for å avklare relasjoner til familie og få mulighet til kontakt med andre nettverk enn rusmiljøer. Her er det blant annet aktuelt for de lokale prosjektene å knytte til seg frivillige organisasjoner for å bidra til å øke livskvaliteten, for å få en meningsfull fritid og trygghet på å mestre sosiale relasjoner. Alle tiltak som planleg-

ges i samarbeid med domfelte nedfelles i en individuell plan.

For å tilfredstille de faglige forutsetningene for et helhetlig tilbud til de som skal delta i programmet, støtter departementet arbeidsgruppens forslag om å opprette et senter som en base for teamets virksomhet. Senteret vil være domfeltes faste oppmøtested når ikke annet er avtalt. Her vil kartlegging, planlegging og oppfølging skje. Utgangspunktet er at det ordinære behandlings- og tiltaksapparatet benyttes som en del av programmet, men spesielt i starten vil oppfølgingen på senteret være viktig. Det kan være aktuelt å starte et opplegg her i påvente av at deltakerne gradvis overføres til ordinære tilbud utenfor senteret. Videre vil senteret være en base for aktiviteter på kveldstid og i helger.

Flere høringsinstanser har kommet med innspill som vil være nyttige når det nærmere innholdet av narkotikaprogrammet skal utformes.

5.4 Målgruppe

5.4.1 Innledning

Departementets utgangspunkt er rusmiddelmissbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet. På bakgrunn av arbeidsgruppens anbefalinger og de rådene som høringsinstansene har gitt, vil departementet vurdere og ta stilling til hvordan målgruppen bør avgrenses nærmere.

5.4.2 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen tar utgangspunkt i mandatet som avgrenser målgruppen til «tunge rusmiddelmissbrukere som har stort behov for hjelp og behandling, og som vil ut av sitt misbruk». Mandatet presiserer at «narkotikarelatert kriminalitet» skal være utgangspunktet. Arbeidsgruppen viser til at det ikke finnes noen offisiell norsk definisjon på «tunge rusmiddelmissbrukere», men de kan identifiseres gjennom bestemte kjennetegn. Med utgangspunkt i Fafos levekårsundersøkelse blant et utvalg innsatte i norske fengsler, anbefaler arbeidsgruppen at rusmiddelmissbrukere som er dømt for gjentagende narkotikarelatert kriminalitet, bør være målgruppen for dommerledet narkotikaprogram. Etter arbeidsgruppens oppfatning bør derimot personer som i hovedsak misbruker alkohol og legale stoffer, falle utenfor målgruppen for programmet. Arbeidsgruppen gjør oppmerksom på at det kan være aktuelt å konkretisere målgruppen ytterligere når de lokale prosjektene settes i verk.

Arbeidsgruppen understreker at DN er ment som et alternativ til ubetinget fengselsstraff og samfunnsstraff, men utelukker ikke at ordningen også kan være aktuell som alternativ til betinget straff. Arbeidsgruppen gjennomgår deretter hvilke lovbrudd som kan egne seg for dommerledet narkotikaprogram. Etter arbeidsgruppens syn bør det i utgangspunktet være opp til dommeren, i samråd med teamet, å vurdere om DN vil være et hensiktsmessig tiltak. Arbeidsgruppen mener imidlertid at alvorlig volds- eller sedelighetskriminalitet neppe kan avgjøres med vilkår om DN. Dessuten bør aldri overtredelse av straffeloven § 162 tredje ledd avgjøres ved dom på DN som eneste reaksjon.

Arbeidsgruppen mener at det bør være et mål å inkludere også strafferettslig tilregnelige rusmiddelbrukere med alvorlige psykiske lidelser i målgruppen. Til slutt drøfter arbeidsgruppen om det bør settes en nedre aldersgrense for deltakelse i DN. Utgangspunktet er at DN er mest aktuell for myndige domfelte, men arbeidsgruppen utelukker ikke at det kan være aktuelt å tilby ordningen også for yngre etter en skjønnsmessig avveining av nytteverdien for den domfelte.

5.4.3 Høringsinstansenes syn

De fleste høringsinstansene er positive til arbeidsgruppens forslag til målgruppe, men har innspill som departementet oppfatter som presiseringer av forslaget. Flere høringsinstanser understreker utvelgingsprosessen som viktig, og dessuten personenes motivasjon og reelle ønske om å delta.

Riksadvokaten uttaler:

«Riksadvokaten er enig i arbeidsgruppens forslag om avgrensning av målgruppen. Ordningen skal etter forslaget gjelde de som har begått lovbrudd som ellers kunne medføre ubetinget fengsel eller samfunnsstraff. Som arbeidsgruppen påpeker bør DN imidlertid ikke være utelukket for personer som ellers ville vært idømt *betinget* dom. Selv om DN rettslig sett vil være strengere enn en rent betinget dom, kan rehabiliteringshensyn likevel tilsi at dette idømmes. Som arbeidsgruppen påpeker, kan slike hensyn i enkelte tilfeller tilsi at det idømmes strengere straff, jf f.eks. Rt 2004 s. 365 (omtalt i kapittel 4.1).

Det er naturlig nok et grunnleggende krav at deltakeren er motivert for behandling. Ved vurderingen av om vedkommende er motivert til å endre sin livsførsel, bør retten kunne se hen til om siktede/tiltalte har erkjent de forholdene han dømmes for. Selv om erkjennelsen av handlingene ikke nødvendigvis henger sammen med motivasjon for behandling, kan siktedes vilje til å ta et oppgjør med sin tidligere livsførsel gi en indikasjon på om han er oppriktig

motivert for behandling. Det understrekes at dette av flere grunner ikke foreslås som et vilkår for idømmelse av DN. I sin ytterste konsekvens vil et slikt vilkår endog kunne lede til feilaktige tilståelser.»

Asker kommune peker på at det er viktig med fleksible regler slik at det blir nok deltakere til prosjektene.

Kriminalomsorgen region nordøst er usikre på om det er riktig å stille gjentatt narkotikarelatert kriminalitet som vilkår for å delta i DN. Et slikt vilkår kan etter deres syn diskriminere kvinner. Kriminalomsorgen region nordøst viser til at det fins indikasjoner på at kvinner oftere enn menn har kommet lengre inn i sitt misbruk før de siktes for kriminalitet. Etter deres vurdering bør også tungt belastede narkotikamisbrukere som siktes for første gang, også få mulighet til å delta i DN.

Oslo statsadvokatembeter mener at en svak og viktig gruppe som kan falle utenfor ordningen, er tungt belastede kvinnelige rusmiddelbrukere. Disse finansierer ofte sitt misbruk gjennom prostitusjon og mindre gjennom kriminalitet. Den kriminaliteten de begår er ofte mindre alvorlig og har et mindre omfang. For å unngå at denne gruppen faller utenfor ordningen, foreslår Oslo statsadvokatembeter at man ved utvelgelsen også ser på bakgrunnen for at kriminaliteten er mindre sett i relasjon til den gruppe mannlige kriminelle det vil være grunn til å sammenlikne med.

Landsforbundet Mot Stoffmisbruk ser en stor fare for at kun de mest ressurssterke rusmiddelbrukere vil få tilbud om DN. Forbundet er bekymret for at andre, som kanskje trenger det mest, vil falle utenfor. Dette er de svakeste både helsemessig og psykisk og som dessuten har kommet langt i sitt rusmiddelmisbruk.

Flere høringsinstanser er opptatt av behovet for institusjonsopphold for den typen målgruppe som er tenkt i DN, og at dette er for lite vektlagt i rapporten.

Norsk Psykologforening, Blå Kors og Borgestad-klinikken uttaler at når målgruppen er de aller tyngste, så fortoner det seg noe urealistisk å vektlegge poliklinisk behandling så sterkt som det gjøres i rapporten. Ut fra norske forhold er det realistisk å tro at langt flere i denne målgruppen vil trenge et døgnbehandlingstilbud av kortere eller lengre tid enn det arbeidsgruppen legger opp til. Noen påpeker hvor viktig det er at de som har total rusfrihet som mål uten LAR, også må være i målgruppen. *Rusmiddelbrukernes interesseorganisasjon (RIO)* mener at målgruppen må utvides, og at også de tyngste alkoholikerne må med i dette prosjektet. *Kriminalomsorgen region sørvest* slutter seg imidlertid til

arbeidsgruppens forslag om at personer som i hovedsak misbruker alkohol, ikke bør være i målgruppen. *Sosial- og helsedirektoratet* legger vekt på den subjektive opplevelsen av rusmisbruket i tillegg til objektive forhold, og peker på at omfattende opiatmisbrukere utgjør en risikogruppe for tilbakefall og overdoseproblematikk. *Tyrilistiftelsen* mener at det kan være færre enn antatt i målgruppen, som er kvalifisert for LAR, fordi behandlingen tidligere er blitt hindret av blant annet fengselsopphold.

Sosial- og helsedirektoratet støtter at rusrelaterte psykiske lidelser ikke bør ekskludere deltakelse, men at slike lidelser ikke må være hovedproblemet. *Politidirektoratet* støtter arbeidsgruppens forslag om at personer med psykiske lidelser kanskje ikke bør prioriteres i oppstarten av prosjektet. *Universitetet i Bergen* støtter arbeidsgruppens forslag og uttaler:

«Arbeidsgruppen foreslår at en i første omgang avventer å ta inn rusmiddelmissbrukere med alvorlige psykiske lidelser, før en har skaffet seg mer erfaring med programmet. Dette synes å være en fornuftig avgjørelse, i alle fall i den første pilotperioden. Rusmiddelmissbrukere med mindre invalidiserende symptomlidelser og mange med personlighetsforstyrrelses diagnoser bør imidlertid få tilbud om denne type opplegg. Det ansees imidlertid som viktig at disse i løpet av programperioden også tilbys hjelp for sine psykiske lidelser.»

Arbeidsgruppen fant ikke grunn til å sette en nedre aldersgrense for målgruppen. *Barneombudet* støtter dette forslaget, men peker samtidig på at det antakelig vil være relativt få ungdommer som oppfyller kriteriene for å delta i DN med hensyn til rusmiddelmissbruk, avhengighet og gjentakende kriminalitet. *Sosial- og helsedirektoratet* mener at barn, som er relevant for ungdomskontrakten eller tiltak fra barnevernet, ikke bør dømmes til DN, men ikke utelukkes dersom alternativet er fengsel. *Direktoratet* begrunner dette med at de yngste med et etablert rusmønster er en viktig gruppe for programmet. Flere påpeker at de yngste kanskje vil profittere på et opplegg som DN, men at disse på den annen side har et bredere tilbud fra før. *Østnorsk kompetansesenter* peker på at det vil være gunstig ved DN eller DN-liknende opplegg å kunne oppnå stofffrihet hos litt yngre rusmiddelmissbrukere (18–24 år) før de glir over i heroinavhengighet. *Østnorsk kompetansesenter* mener dette bør utredes straks de første erfaringene med DN for den valgte målgruppen foreligger.

Flere høringsinstanser gir uttrykk for at det er nødvendig med restriktiv praksis for vold. *Politidirektoratet* nevner spesielt vold overfor nære relasjo-

ner. *Oslo statsadvokatembeter* mener at det spesielt i prøveperioden vil være fornuftig å knytte prosjektet opp mot konkrete lovbrudd som tunge rusmiddelmissbrukere erfaringsmessig begår. Etter Oslo statsadvokaters syn bør ordningen særlig rette seg mot vinningskriminelle med alvorlig misbrukerproblem. Oslo statsadvokatembeter er av den oppfatning at alvorlig voldskriminalitet og kriminalitet knyttet til seksuelle overgrep, i utgangspunktet ikke skal gå inn under ordningen. *Sosial- og helsedirektoratet* og *Kriminalomsorgens Yrkesforbund* mener det bør legges til grunn tilsvarende vurdering som ved bruk av samfunnsstraff. *Sykehuset Innlandet* ønsker at departementet klargjør hvilke rehabiliteringsgrunner som må til hvor vedkommende dømmes etter straffeloven § 162 annet ledd.

5.4.4 Departementets vurderinger

I utredningen om utprøving av Drug Court i Norge, var det gitt generelle føringer for målgruppen. Utgangspunktet var narkotikarelatert kriminalitet knyttet til tunge rusmiddelmissbrukere. I tillegg skulle grenseoppgangen i forhold til type kriminalitet, spesielt rundt voldskriminalitet, vurderes.

I utprøvingen av den nye straffereaksjonen legger departementet til grunn at deltakelse skal være på bakgrunn av betinget dom med vilkår om å gjennomgå programmet. I utprøvingfasen utelukkes prøveløslatte og personer som skal gjennomføre straff etter straffegjennomføringsloven § 16. Departementet forutsetter at straffens formål heller ikke må tale mot narkotikaprogrammet som reaksjon fordi den vil være en straff i frihet. Samme forutsetningen gjelder for samfunnsstraffen etter straffeloven § 28 a. Det er nødvendig med restriktiv praksis for personer som har utøvd vold, spesielt vold i nære relasjoner. Departementet mener derimot at vinningskriminelle med misbruksproblem er en sentral målgruppe. Den nærmere avgrensningen av målgruppen vil også avhenge av domstolens praktisering av ordningen.

Departementet legger opp til stor fleksibilitet for hvem som kan være i målgruppen. Dette gjelder både med hensyn til type rusmiddelmissbruk, psykiske lidelser, alder og type lovbrudd, med forbehold som nevnt ovenfor. Teamet må vurdere egnethet ut fra en faglig vurdering om hvem som kan gjøre seg nytte av programmet. Siktedes motivasjon og ønske om å delta vil være avgjørende momenter.

Et spørsmål er om andre enn narkotikamisbrukere skal gis adgang til å delta i programmet. Rusmiddelmissbrukernes interesseorganisasjon (RIO) mener at målgruppen må utvides, og at også de tyngste al-

koholikerne må med i dette prosjektet. Departementet ser positivt på innspillet, men understreker at narkotikamisbruket og ikke alkoholmisbruket må være hovedproblemet for lovovertrедeren. Personer som i hovedsak misbruker alkohol, vil således falle utenfor målgruppen da ND er et narkotika-program.

Enkelte høringsinstanser peker på at kvinner i mindre grad begår kriminalitet som følge av sitt rusmiddelmissbruk, og at de derfor kan ha en lenger ruskarriere før det foreligger dom på en rusrelatert kriminell handling. Når det skal vurderes egnethet for deltakelse, vektlegger departementet at også kvinner skal ha mulighet til å delta i narkotika-program. Selv om det tas utgangspunkt i at de tunge rusmiddelmissbrukerne er gjengangere i fengsel, mener departementet at gjentatte opphold i fengsel *ikke* skal være et kriterium for å være i målgruppen.

Flere høringsinstanser er opptatt av en medikamentfri målsetting ved behandlingen. Departementet forutsetter individuell tilpasning av programmet, og målsettinger for den enkelte må settes i samarbeid mellom siktede/domfelte og teamet. En vurdering av antall deltakere med og uten LAR kan derfor ikke gjøres før prosjektet er i gang.

Høringsinstansene er opptatt av at kriminalitet ikke skal «lønne seg», ved at domfelte prioriteres i behandlingsskø framfor andre. Departementet vil imidlertid peke på at tunge rusmiddelmissbrukere allerede er en prioritert gruppe i samsvar med regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer.

Det er imidlertid ikke meningen at narkotika-programmet skal gå ut over for eksempel helsevesenets og/eller sosialtjenestens evne til å prioritere andre, som også er i målgruppen de yngste og de tyngste. Når det gjelder prioritering av aktuelle rusmiddelmissbrukere for behandling, forutsetter departementet at pasientrettighetsloven og prioriteringsforskriftens regler gjelder tilsvarende. Det samme gjelder reglene for LAR-behandling.

5.5 Rettssikkerhetsspørsmål

5.5.1 Innledning

DN er et inngripende tiltak for deltakerne. Derfor er det viktig at rettssikkerheten er ivaretatt på en tilfredsstillende måte. Departementet ba i sitt høringsbrev spesielt om tilbakemelding på de punktene i rapporten som omhandler siktedes samtykke (pkt. 5.3.4) og taushetspliktsbestemmelsene (pkt. 5.3.5). I dette avsnittet vil departementet drøfte og ta stilling til disse sentrale punktene.

5.5.2 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen fremhever at rettssikkerheten er godt ivaretatt i forslaget til DN, og begrunner dette blant annet med den utstrakte domstolsbehandlingen og forsvarerens rolle.

Arbeidsgruppen drøfter to rettssikkerhetsspørsmål særskilt i rapporten. Det første spørsmålet gjelder om domfeltes samtykke er nødvendig for at retten kan fastsette DN som vilkår i en betinget dom. Etter arbeidsgruppens syn forutsetter et vellykket behandlingsopplegg at deltakeren selv ønsker avvenning og endring av sin egen livsførsel. Derfor mener arbeidsgruppen at det er helt nødvendig for at samfunnet skal benytte ressurser til å sette i verk narkotikaprogram, at deltakeren samtykker til dette. Det er også nødvendig at domfelte samtykker til at de nødvendige virkemidlene i opplegget blir benyttet. Et slikt samtykke må bygge på at den potensielle deltakeren er godt informert om hvilke tiltak som kan være aktuelle i forbindelse med gjennomføringen av programmet. Arbeidsgruppen foreslår ikke noe krav om vergesamtykke.

Det andre spørsmålet er knyttet til taushetsplikten. Arbeidsgruppen peker på at flere sett av taushetspliktbestemmelser kan være aktuelle, både forvaltningslovens bestemmelser og bestemmelser hjemlet i særlovgivningen. Arbeidsgruppen har vurdert om samtykke vil være tilstrekkelig grunnlag for å utveksle taushetsbelagt informasjon om deltakerne. Etter en gjennomgang av regelverket for sosialtjenesten og helsetjenesten, tilrår arbeidsgruppen at det utformes en skriftlig samtykkeerklæring av representanter for de ulike yrkesgruppene i fellesskap. Samtykket bør etter arbeidsgruppens syn omfatte både utredningsfasen og gjennomføringsfasen. Arbeidsgruppen understreker at det er viktig at deltakeren har forstått hva samtykket innebærer, og mener at et slikt «opplyst samtykke» er tilstrekkelig til å vurdere deltakelsen som frivillig.

5.5.3 Høringsinstansenes syn

Enkelte høringsinstanser har synspunkter av mer generell karakter. *Arbeids- og sosialdepartementet* uttaler blant annet:

«DN må bygge på frivillighet og samtykke, men vil likefullt innebære store inngrep i den enkeltes integritet, inngrep av en annen art enn de alternative former for straffegjennomføring. Personer i målgruppen for DN kan ikke nødvendigvis forutsettes å være i god stand til å ivareta egne interesser, noe som må tas med i betraktningen når det vurderes hvordan rettssikkerhet skal sikres.»

Arbeids- og sosialdepartementet uttaler videre:

«Arbeids- og sosialdepartementet mener det også er behov for å se nærmere på flere aspekter knyttet til deltakernes rettssikkerhet, og vil derfor be Justisdepartementet om å foreta en generell vurdering av hvordan deltakernes (og potensielle deltakeres) rettssikkerhet kan ivaretas dersom en ordning med DN innføres. En slik gjennomgang må, etter Arbeids- og sosialdepartementets oppfatning, foretas før lovforslag om forsøk med DN evt. fremmes for Stortinget.»

Etter Arbeids- og sosialdepartementets oppfatning bør dessuten vilkåret om domfeltes samtykke gå frem av loven.

Flere av høringsinstansene har også uttalt seg om de rettsikkerhetsspørsmålene som arbeidsgruppen har drøftet særskilt i rapporten. Nedenfor gir departementet et kort utdrag av disse høringsuttalelsene.

Hovedvekten av høringsinstansene støtter arbeidsgruppens krav om domfeltes samtykke for å delta i DN, men enkelte mener kravet bør presiseres: *Sosial- og helsedirektoratet* uttaler følgende om dette:

«Direktoratet mener det er nødvendig med samtykke. Samtykket bør være skriftlig, og det må legges stor vekt på å sikre at samtykket er informert og reelt. Det bør enten nektes eller vises varsomhet med å innhente samtykke for forhold som ikke dekkes av det regelverket som gjelder for programmet.

For å kunne samtykke, bør det kreves at deltakerne har fått fyllestgjørende underretning om vilkår, innhold, formål, gjennomføring, metoder, fordeler og utfordringer i forbindelse med programmet, hvilke virkemidler som vil bli benyttet, virkningene av å trekke samtykket og virkningene av å bryte vilkårene. Det må også informeres om hvem som skal involveres i programmet.

Det må også vurderes om deltakeren må samtykke til hele programmet for å kunne delta, eller om det er visse forhold det skal være mulig å reservere seg mot.

Det forutsettes at pasientrettighetslovens regler om samtykke til helsehjelp følges før behandling av fysisk eller psykisk helse.

Når det gjelder mindreårige deltakere, mener direktoratet det er nødvendig med vergenes samtykke dersom programmet forutsetter deres deltakelse. Dersom barn under 16 år skal delta i programmet, må det kreves samtykke fra foreldrene før det gis behandling av psykisk helse.»

Kriminalomsorgens utdanningscenter uttaler:

«Vi støtter arbeidsgruppens forslag om at en forutsetning for DN er at deltakeren samtykker i behandlingsopplegget. Det kan synes som at innholdet i det konkrete programmet vil være noe uklart i forkant av dommen. Det er derfor svært viktig at den potensielle deltaker får en grundig orientering om hva ordningen faktisk vil innebære.»

Enkelte høringsinstanser peker på at et samtykke ikke er reelt på grunn av det betydelige tvangsmiddelet som ligger i en alternativ fengselsstraff. *Oslo statsadvokatembeter* gir klart uttrykk for dette synspunktet i sin høringsuttalelse. Også *KROM* er opptatt av problematikken.

Barneombudet støtter arbeidsgruppens vurdering om ikke å kreve samtykke fra den umyndiges verge for å delta i DN, og mener det sentrale vil være om ungdommen er motivert for å delta. *Kongsvinger fengsel* viser til barnevernloven § 4–26 hvor det fremgår at et barn med alvorlige atferdsvansker kan tas inn i institusjon på grunnlag av barnets eget samtykke når barnet er over 15 år. For personer under 18 år, ser *Fagrådet innen Rusfeltet i Norge* det som tilstrekkelig at vedkommende som har begått lovbruddet samtykker slik det i dag er for samfunnsstraffen. Fagrådet ser det ikke som nødvendig med krav om samtykke fra verger for å gjennomføre DN. *Sosial- og helsedirektoratet* er av motsatt oppfatning og uttaler:

«Når det gjelder mindreårige deltakere, mener direktoratet det er nødvendig med vergenes samtykke dersom programmet forutsetter deres deltakelse. Dersom barn under 16 år skal delta i programmet, må det kreves samtykke fra foreldrene før det gis behandling av psykisk helse.»

Høringsinstansene er svært opptatt av at spørsmål om taushetsplikten blir behandlet på en forsvarlig måte. Det kan være vanskelig for domfelte på forhånd å innse rekkevidden av det samtykket han/hun gir. På den annen side er det viktig at de instansene som er involvert i programmet, fritt kan utveksle informasjon om den domfelte innenfor nærmere opptrukne rammer. Høringsinstansene har ulike syn på hvordan dette dilemmaet bør håndteres.

Datatilsynet trekker frem hensynet til den domfeltes personvern og uttaler:

«Arbeidsgruppen foreslår at domfelte som deltar i programmet følges opp av et tverrfaglig team. Det forutsettes at teamet skal kunne utveksle opplysninger om domfelte seg imellom, noe

som krever domfeltes samtykke. Datatilsynet anser dette som en såpass inngripende forutsetning i domfeltes personvern, at premissene (hvilke etater som involveres i et tverrfaglig team) bør være klare før domfelte tar stilling til deltagelse i programmet.

En forutsetning om utveksling av personopplysninger står i kontrast til det Datatilsynet forstår med noen av intensjonene bak regler om taushetsplikt – nemlig at det helt unntaksvis åpnes for en utlevering av taushetsbelagte opplysninger (etter samtykke), når sakens karakter særlig krever det. Dersom man senere kommer til å etablere en permanent ordning med Dommerledet narkotikaprogram, bør det vurderes å endre særlovgivningen på de aktuelle områdene.

Det vil ofte være en skjevhet i «maktbalansen» når det gjelder individets forhold til det offentlige. Især vil den skjevheten være manifest for individer som befinner seg i en sårbar eller utsatt posisjon, som tilfellet vil være for domfelte som vurderer deltagelse i programmet. Også av disse grunner ser vi det som spesielt viktig at hjemmelsgrunnlaget for samarbeidet er så klart som mulig.»

Sosial- og helsedirektoratet mener at deltakeren bør ha samme rett til vern om taushetsbelagte opplysninger innenfor programmet som utenfor programmet. Dersom deltakeren ikke samtykker til fri informasjonsutveksling, bør det ifølge Sosial- og helsedirektoratet legges til rette for andre løsninger. Disse løsningene må ivareta deltakerens rett til taushet og samtidig sørge for at programmet kan gjennomføres på en hensiktsmessig måte.

Politidirektoratet gjør oppmerksom på at siktedes samtykke i utgangspunktet er tilstrekkelig for opplysninger fra politiet som er taushetsbelagte av hensyn til siktede. Politidirektoratet viser til at det imidlertid er usikkert om samtykke er tilstrekkelig i alle sammenhenger for kommunikasjon av informasjon som er taushetsbelagt etter strafferegistreringsloven. *Politidirektoratet* og *Oslo politidistrikt* peker videre på at det kan oppstå situasjoner der de opplysningene det er ønskelig å videreformidle er taushetsbelagte av hensyn til andre enn siktede/domfelte, og at siktedes samtykke ikke er tilstrekkelig til å videreformidle disse. *Politidirektoratet* uttaler videre:

«Som arbeidsgruppen påpeker, må den potensielle DN-deltakeren samtykke på et tidlig stadium, og samtykket må komme etter at han har fått all relevant informasjon om hva deltakelse i DN innebærer. Det mest betryggende er at siktede i denne prosessen har en forsvarer han kan rådføre seg med, og det bør vurderes om det

skal legges føringer på at potensielle DN-deltakere som ikke har krav på forsvarer etter strpl §§ 96–99 – for eksempel i tilståelsessaker – bør få oppnevnt forsvarer etter strpl § 100 annet ledd.»

Kriminalomsorgens utdanningscenter uttaler:

«Vi er av den oppfatning at utveksling av informasjon er viktig. Forvaltningsloven § 13b nr. 5 gir relativt vid adgang for offentlige ansatte til å utveksle informasjon på tvers av offentlige etater. Vi ser imidlertid at det kan by på problemer i forhold til private institusjoner og etater som er underlagt en strengere taushetsplikt. Vi mener at man av hensyn til personvernet likevel bør være tilbakeholden med å oppheve denne taushetsplikten ved å innhente samtykke fra deltakerne. Det kan stilles spørsmål til om et slikt samtykke vil være avgitt frivillig. Deltakeren har allerede samtykket i behandlingsopplegget og vil nok kunne føle seg tvunget til å gi samtykke om å oppheve taushetsplikten for at programmet skal kunne gjennomføres på en best mulig måte. Det kan være vanskelig for den enkelte å skjønne rekkevidden av et slikt samtykke. Ofte vil det dreie seg om utveksling av svært sensitive opplysninger, og mange personer vil være involvert i opplegget.»

Fagrådet innen Rusfeltet i Norge mener deltakelse i DN må være et frivillig alternativ ut fra den enkeltes ønske om hjelp for å komme ut av sin rusmiddelavhengighet og ser følgende forutsetninger som nødvendige for å gjennomføre DN:

- deltaker må gi samtykke til oppheving av taushetsplikten, til informasjonsutveksling mellom medlemmene i DN-teamet (slik det i dag gjøres innad i ansvarsgrupper)
- deltaker må gi samtykke til opphevelse av taushetsplikten, til informasjonsutveksling, allerede i utredningsfasen (slik det ofte gjøres i dag ved innsøking til behandling)

Universitetet i Bergen uttrykker seg slik:

«I en behandlingssammenheng kan det imidlertid komme frem opplysninger om den enkeltes liv som det ikke er naturlig å dele med alle representantene i DN-teamet. Dette kan være opplysninger som er viktige i behandling av personenes psykiske problemer, men som ikke nødvendigvis har relevans i forhold til rehabilitering mht kriminalitet og de vilkår som er satt av DN-teamet. Det er nødvendig med en grundigere gjennomarbeiding av hvilken type informasjon som skal og bør deles mellom samarbeidspartnerne, og hvilken type informasjon som fremdeles bør omfattes av taushetsplikt.

Dette bør være utgangspunkt for informerte samtykkeerklæringer, som utformes for hver enkelt deltaker i programmet. Med dette unngår en at deltakerne gir «blanco fullmakt» til utveksling av all type informasjon mellom de samarbeidende instansene og de ulike nivåene i DN-teamet. Det bør videre utarbeides informasjonsmaterieell hvor potensielle deltakere informeres om samarbeidet mellom de ulike instansene og hvilken type informasjon som må tilflyte de ulike aktørene i DN-teamet uten hinder av den enkeltes taushetsplikt. Dette vil i større grad sikre at deltakerne vet på hvilke områder informasjon utveksles og hva dette konkret innebærer for dem selv.»

Universitetet i Bergen fremhever videre at det er viktig å skille mellom å delta i programmet og å delta i evalueringsforskning. Det kan ikke være slik, mener denne høringsinstansen, at tilsagn om deltakelse i behandling automatisk gir utenforstående rett til å innhente personopplysninger for å forske på effekter av behandlingsprogrammet over tid.

Enkelte høringsinstanser peker dessuten på at samtykkeerklæringen ikke gir informasjonsplikt for de ulike yrkesgruppene. Noen mener da at det kan være nødvendig med en lovendring for å få en lik behandling.

5.5.4 Departementets vurderinger

Departementets forslag til lovgrunnlag for å delta i ND, gjør at narkotikaprogrammet for domfelte som hovedregel vil være et alternativ til ubetinget fengselsstraff. Det er viktig å sikre at domfelte så langt som mulig har en klar oppfatning av hva valget innebærer.

Departementet legger til grunn at deltakelse i programmet skal bygge på siktedes eget ønske om kontroll over sitt rusmiddelmissbruk og endring i forhold til kriminalitet. Ved at narkotikaprogrammet skal være basert på individuelle behov og forutsetninger, vil programinnholdet variere fra person til person. Dette gir en spesiell utfordring når den siktede skal samtykke i deltakelse. Det er derfor viktig at siktede gis en grundig gjennomgang av formål, aktuelle vilkår i ulike faser, hvordan programmet gjennomføres og konsekvenser ved brudd. Denne informasjonen må gis før vedkommende skal ta et valg. Et samtykke til å delta skal bygge på at siktede har fått og forstått tilstrekkelig informasjon. Når det gjelder samtykke til den aktuelle behandlingen for rusmiddelmissbruket, gjelder reglene i pasientrettighetsloven kapittel 4 om samtykke til helsehjelp, innbefattet reglene om samtykkekompetanse og representasjon.

Departementet er enig med Arbeids- og sosialdepartementet i at det bør fremgå av lovteksten at retten bare kan fastsette narkotikaprogram som vilkår, dersom domfelte samtykker i å delta i programmet. Det er ikke stilt tilsvarende krav om samtykke ved promilleprogram, jf. Ot.prp. nr. 43 (1994–95) hvor det på side 11 er uttalt følgende:

«Departementet foreslår derfor ingen regel om at det skal være et vilkår at domfelte samtykker i å gjennomgå promilleprogram. Men departementet er enig med mindretallet i Friomsorgsutvalget i at det normalt vil ha liten hensikt å idømme betinget dom med promilleprogram hvis domfelte på forhånd ikke er interessert i å gjennomføre programmet.»

I Justisdepartementets rundskriv G–13/2003–4, om retningslinjer for personundersøkelser, fremgår det videre på side 5 at siktedes samtykke i å gjennomføre promilleprogram skal komme fram i samtykkeerklæringen, selv om samtykke ikke er et krav for å kunne fastsette programmet som vilkår i en betinget dom. Etter departementets syn vil det i praksis bare være aktuelt å fastsette narkotikaprogram og promilleprogram som vilkår i dommen, hvis domfelte er motivert for å delta i programmene. Departementet foreslår derfor at domfeltes samtykke lovfestes både for narkotikaprogram og promilleprogram.

Politidirektoratet mener at det mest betryggende vil være at siktede i prosessen har en forsvarer han/hun kan rådføre seg med. Det bør derfor etter Politidirektoratets syn vurderes om potensielle DN-deltakere som ikke har krav på forsvarer etter straffeprosessloven §§ 96–99, for eksempel i tilståelsesaker, bør få oppnevnt forsvarer etter straffeprosessloven § 100 annet ledd. Departementet vil vurdere spørsmålet om bruk av forsvarer i forbindelse med gjennomføringen av prøveprosjektet.

Narkotikaprogrammet forutsetter deling av informasjon mellom teammedlemmene. Samtidig er hver yrkesgruppe bundet av sine taushetsregler. Departementet mener at dette i prøveprosjektet kan løses med samtykkeerklæring fra siktede/domfelte. Det bør også nevnes at det kan være behov for å innhente informasjon fra helsepersonell i spesialisthelsetjenesten der vedkommende er til behandling, blant annet om progresjonen i behandlingen. Slik innhenting av informasjon må også omfattes av samtykkeerklæringen fra siktede/domfelte. Datatilsynet påpeker at en utveksling av opplysninger som en generell forutsetning, kan komme i konflikt med taushetsbestemmelsenes intensjoner. I evalueringen og oppfølgingen av programmet vil departementet se spesielt på dette, slik Datatilsynet tilråder, og vurdere om det eventuelt er nødvendig

med lovendring dersom programmet blir en permanent ordning.

Departementet er enig i arbeidsgruppens forslag om at en tverrfaglig gruppe lager maler for samtykkeerklæringene og utarbeider forslag til føringer for rutiner for de lokale prosjektene. Dette vil sikre at siktede/domfelte forstår hva deltakelse innebærer. De ulike yrkesgruppene i fellesskap kan da sikre at alle forhold rundt de ulike regelverk om taushetsplikt blir ivaretatt, samtidig som teamet får de relevante opplysningene for å gjennomføre programmet. Departementet vil nedsette en arbeidsgruppe som får denne oppgaven når forprosjektet settes i gang.

Enkelte høringsinstanser mener at også vergens samtykke er nødvendig for at lovovertrедeren kan delta i narkotikaprogrammet. Andre er av motsatt oppfatning. Etter departementets syn er ND et meget inngripende tiltak for lovovertrедeren, fordi ordningen også forutsetter en nokså omfattende samtykkeerklæring om taushetsbelagte opplysninger. Etter departementets syn taler formålet med vergeordning for at også vergene må samtykke, da det kan være vanskelig for en mindreårig alene å forstå rekkevidden og konsekvensene av hva vedkommende samtykker til.

Departementet vil til slutt understreke hvor viktig det er å ivareta rettssikkerheten på en tilfredsstillende måte, og at det må arbeides videre med denne problematikken når prøveordningen skal gjennomføres og følges opp.

5.6 Roller, ansvar og oppgaver

5.6.1 Innledning

Arbeidsgruppens forslag til DN utfordrer de tradisjonelle rollefordelingene. Ikke minst gjelder dette dommerens rolle under straffegjennomføringen. Men også det tette tverretatlige og tverrfaglige samarbeidet skaper behov for å klargjøre roller, ansvar og oppgaver nærmere. På den annen side er det behov for å prøve ut nye tiltak for målgruppen, og motforestillinger kan således være viktige innspill til evalueringen av ordningen. Departementet vil nedenfor drøfte og komme med forslag som nærmere klargjør roller, ansvar og oppgaver for de som er involvert i prøveordningen.

5.6.2 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen redegjør i kapittel 7 for hvilke roller, ansvar og oppgaver de ulike aktørene som er involvert i DN bør ha. Arbeidsgruppen drøfter først

dommerrollen og viser til hvor viktig dommerens medvirkning er både i Dublin, Glasgow og Fife. Etter arbeidsgruppens forslag vil DN-dommeren ha flere roller i prosjektet. Dommerens viktigste oppgave vil være å følge opp den enkelte DN-deltakeren gjennom rettsmøter. Ifølge arbeidsgruppen skal dommeren bygge alle sine avgjørelser i rettsbehandlingen på informasjon fra teamet og deltakernes egne beskrivelser. Etter arbeidsgruppens opplegg spiller også teamet en sentral rolle i DN. Arbeidsgruppen anbefaler at det etableres et team som består av DN-koordinator, representant fra kriminalomsorgen, politiet, den kommunale sosialtjenesten, opplæringssektoren/Aetat, og helsetjenesten. Det bør være rom for lokale varianter i sammensetningen av teamet. Arbeidsgruppen forutsetter at de respektive etater/instanser har arbeidsgiveransvaret for sine representanter i teamet. Teamet skal blant annet sørge for å kartlegge og planlegge forhold som er viktige for den enkelte deltaker. Ellers forutsetter arbeidsgruppen at teamet skal følge deltakerne tett opp under hele straffegjennomføringen. Arbeidsgruppen gjennomgår deretter rollene til de enkelte medlemmene i teamet. Ut over de faste representantene, må teamet også knytte til seg andre samarbeidspartnere. Hvem disse er, vil ifølge arbeidsgruppen være avhengig av deltakerens behov og lokale forhold.

Til slutt i kapitlet drøfter arbeidsgruppen forsvarerens rolle. I en norsk modell ser arbeidsgruppen for seg en ordning hvor deltakeren kan få oppnevnt forsvarer etter eget valg, men at forsvareren ikke møter med mindre det er aktuelt å fastsette sanksjoner.

I kapittel 8 utdyper arbeidsgruppen sine synspunkter om hvilke roller, ansvar og oppgaver de ulike instansene bør ha i DN.

5.6.3 Høringsinstansenes syn

Dommerens rolle i DN er et sentralt tema i mange av høringsuttalelsene. Flere høringsinstanser, blant annet *Domstoladministrasjonen*, *Høyesterett*, *Agder lagmannsrett*, *Oslo tingrett*, *Dommerforeningen* og *Oslo statsadvokatembeter*, har sterke prinsipielle innvendinger mot DN-dommerens rolle slik den er presentert i rapporten. Høyesterett reiser blant annet spørsmål om ikke den tiltenkte involvering av dommeren i selve straffegjennomføringen er nær ved å gripe inn i selve prinsippet om dommerens uavhengighet av forvaltningen. Flere peker dessuten på at DN reiser flere habilitetsspørsmål. Ett spørsmål er om den dommeren som leder programmet, vil være habil til å dømme i den nye straffesaken. Dette habilitetsproblemet kan føre til prak-

tiske problemer ikke minst ved de mindre kollegiale domstolene.

Domstoladministrasjonen sammenfatter de prinsipielle innvendingene mot dommerrollen slik:

«Det er positivt at det søkes utviklet andre og mer nyanserte reaksjonsformer og forsøk med rehabiliteringsprogram for domfelte med rusproblemer. Styret har ingen innvendinger mot at domstolene skal kunne idømme narkotikaprogrammet som ledd i straffeutmålingen, dog slik at programmet er basert på frivillighet. Styret legger særlig vekt på at tilbakefallet til ny kriminalitet for gruppen tunge rusmiddelbrukere er så høyt at det er viktig å prøve ut nye reaksjonsformer som alternativ til ubetinget fengselsstraff.

Det er videre viktig at det forsøkes – innenfor en forpliktende ramme – å utnytte alle tilgjengelig behandlingsressurser til fordel for tilbakefallsforbrytere med alvorlige narkotikaproblemer.

Styret har imidlertid prinsipielle innvendinger knyttet til den rolle dommeren er tenkt under *straffegjennomføringen*, og deler i all hovedsak de synspunkter som er fremkommet fra justitiarius i Høyesterett og Den norske Dommerforeningen. Det er grunn til å reise spørsmål ved om ikke intensjonen med forslaget vil kunne ivaretas på en tilfredsstillende måte ved en ordning som administreres av kriminalomsorgen.

Styret er av den oppfatning at igangsettelse av pilotprosjektene under enhver omstendighet må ivareta følgende hensyn:

- Dommeren må ikke være medlem av DN-teamet.
- De ulike instansers ansvar og oppgaver må tydeliggjøres.
- Dommerrollen må evalueres i relasjon til de betenkeligheter som er trukket frem bl.a. av høyesterettsjustitiarius og dommerforeningen»

Fylkesnemnda i Rogaland foreslår at fylkesnemndene, som er domstolsliknende organ, bør ta over DN-dommerens funksjoner og begrunner dette slik:

«Som det fremgår vurderer vi at fylkesnemndslederne er vel kvalifisert til å utføre denne spesielle oppgaven. De har erfaring med å lede rettsmøter. Fylkesnemndslederne har gjennom sitt arbeid tilegnet seg betydelig innsikt i sosialfaglige spørsmål samt opparbeidet erfaring i å kommunisere med hjelpeapparat på en konstruktiv måte. Det vil således ikke så lett oppstå habilitetsproblemer og fylkesnemndene har kortere sakshandlingstid enn domstolene.»

Flere høringsinstanser mener at det er nødvendig å presisere også de andre etatenes roller og ansvarsområder.

Politidirektoratet (POD) anser det som viktig at politiet bidrar ved oppfølgingen av DN-deltakerne i pilotprosjektene. Hvorvidt det skal skje ved full deltakelse i DN-teamet eller ved en annen form for tett samarbeid, kan etter PODs mening overlates til de enkelte pilotprosjektene å avgjøre. POD foreslår at det eventuelt kan være hensiktsmessig at de to pilotprosjektene prøver forskjellige tilknytningsformer. *Oslo og Troms politidistrikter* gir uttrykk for en viss skepsis med hensyn til oppfølgingen av den enkelte deltakeren i DN. *Troms politidistrikt* mener blant annet at politiet bør være forsiktig med å blande sammen de ulike etaters roller i straffsakskjeden. *Oslo politidistrikt* er usikker på hvor heldig eller riktig det er at teamet skal ha en politimann for hånden for å utføre tvangsmidler med videre innrettet etter det DN-teamet oppfatter som sitt umiddelbare behov.

Arbeids- og sosialdepartementet etterlyser en gjennomgang av forslaget for å klargjøre ansvarslinjene ikke minst i forholdet mellom dommeren, teamet og etatene med hensyn til enkeltvedtak. Andre høringsinstanser framhever at det er viktig å tydeliggjøre rollene i enkeltsaker og generelt i prosjektet, blant annet for å unngå dobbeltarbeid og for å unngå at feil instans avgjør saker som den enkelte etat har ansvar for. Dette gjelder blant annet vurdering av behandlingsbehov. *MAR ØST* stiller spørsmål om det er dommeren eller behandlingsapparatet som skal vurdere om behandlingen er nyttig og har effekt. Etter denne høringsinstansens syn må dommeren nødvendigvis velge å høre på (og stole på) terapeutens vurdering.

Både *Midt-Norsk kompetansesenter for rusfaget*, *Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO)* og *Trondheim kommune* trekker fram sosialtjenestens rolle som sentral. FO mener at tiltaket burde vært forankret i sosialtjenesten og henviser til den svenske Krami-modellen som gjennomføres etter løslatelse.

Kriminalomsorgen region sørvest uttaler blant annet at grensedragningen mellom kriminalomsorgens og dommerens beslutningsmyndighet under straffegjennomføringen må være tydelig.

Kriminalomsorgen region nordøst mener det er riktig å legge innholdsmessige oppgaver i gjennomføringen til kriminalomsorgen, og ikke begrense etatens oppgaver til de mer administrative. Kriminalomsorgen har stor kompetanse på å gjennomføre ulike programmer og andre tiltak både i fengsel og i frihet.

Den norske Advokatforening deler arbeidsgruppens vurdering av forsvarerens rolle. Etter *Politidirektoratets* mening bør det åpnes for at det kan oppnevnes forsvarer for deltakerne i DN også i andre tilfeller enn der det er snakk om soning/gjeninnsetting/nye straffbare forhold. Politidirektoratet begrunner dette med at deltakerne er i en meget sårbar posisjon, og at det kan oppstå situasjoner der de har behov for bistand av en utenfor DN-teamet. Dette gjelder først og fremst når det er aktuelt å ilegge sanksjoner og da særlig når det er snakk om å avbryte programmet. Ifølge Politidirektoratet kan avbrudd i programmet ha vel så store konsekvenser for deltakeren som det å måtte sone fengselsstraffen. *Sykehuset Innlandet* mener at forsvarer bør være med under teammøtene.

Frelsesarmeens sosialtjeneste kommer inn på hvordan frivillige organisasjoner kan bidra i DN og uttaler blant annet følgende:

«Frelsesarmeens sosialtjeneste mener at frivillige organisasjoners bidrag til arbeidet med å etablere gode tiltak i DN-programmet vil være viktig som supplement. Frelsesarmeens sosialtjeneste har etter hvert betydelig erfaring i å bosette brukere i bolig med oppfølging, og gi adekvat arbeidstreningstilbud gjennom Fretex sine arbeidsmarkedstiltak. I tillegg har Frelsesarmeen i Norge et bredt spekter av tilbud og nettverk gjennom lokale korps (menigheter) som kan være relevant for deltakere i DN-programmet.»

5.6.4 Departementets vurderinger

Det spesielle med DN er en tett oppfølging av et tverrfaglig sammensatt team, rask og tydelig reaksjon på brudd på forutsetningene og en gradvis lemping av vilkårene når domfeltes situasjon tilsier det. Departementet mener den løsningen som er foreslått nedenfor, tar hensyn til intensjonen og det særegne med DN, samtidig som domstolens uavhengighet og habilitet sikres.

5.6.4.1 Dommerrollen/domstolenes rolle

Med utgangspunkt i domstolenes innvendinger mot arbeidsgruppens forslag, går departementet inn for en annen dommerrolle i den norske prøveordningen med narkotikaprogram enn det som er vanlig internasjonalt.

Forslaget om å benytte fylkesnemndene til å administrere narkotikaprogrammet har vært vurdert i samarbeid med Barne- og familiedepartementet. Fylkesnemndenes nåværende saksfelt er under vurdering. Derfor er en slik modell ikke funnet hensiktsmessig her. I tillegg til dette er så vidt man-

ge interesser involvert i programmet at departementet ikke ønsker å bringe inn flere.

Departementet går derfor inn for en modell der dommeren som utgangspunkt ikke får andre roller enn de som i dag tilligger domstolen. Dommeren får straffesaken til behandling etter de alminnelige reglene om saksfordeling, og fastsetter eventuelt narkotikaprogram som vilkår i den betingede dommen. Dommeren skal ikke delta i teamet og teamets oppfølging av den domfelte. Det er likevel viktig å understreke domstolens betydning for den enkelte deltakers oppfølging av programmet i prøveprosjektet. Dette er nettopp et av de vesentlige momentene i ordningen med narkotikaprogram som skiller det fra andre ordinære behandlings- og rehabiliteringsopplegg for rusmiddelmissbrukere. Engasjementet fra domstolens side vil styrke autoriteten som er nødvendig for å kunne gjennomføre programmet på en vellykket måte. Det er derfor meningen at domstolen på begjæring fra kriminalomsorgen tar del i gjennomføringen av programmet når det er behov for rettens avgjørelse etter straffeloven § 54 nr. 1 og 2. Departementet oppfatter ikke at dette bryter med den tradisjonelle dommerrollen.

Departementet vil for øvrig peke på at narkotikaprogrammet er del av en strafferettslig reaksjon hvor domstolene fører kontroll med at domfelte gjennomfører narkotikaprogrammet og overholder øvrige vilkår som er satt i dommen. Dersom domfelte bryter vilkårene, kan domstolen blant annet endre vilkårene som er fastsatt, og i verste fall bestemme at straffen helt eller delvis skal fullbyrdes. Rusmiddelmissbrukere som gjennomfører behandlings- og rehabiliteringsopplegg i samfunnet for øvrig, må imidlertid gjennomføre behandlingsoppleggene uten noen tilsvarende domstolskontroll. Departementet ser ikke bort fra at domstolens medvirkning ved gjennomføringen av programmet kan virke mer forpliktende både på deltakerne og forvaltnings samarbeidet.

Behovet for rettsmøter og hyppigheten av disse avhenger av progresjonen til domfelte. I overgangen mellom de ulike fasene i programmet vil vilkårene kunne endres fra restriktive vilkår i begynnelsen til lempelige vilkår når domfelte viser en positiv utvikling. Dommeren avgjør dette i retten, og for domfelte vil avgjørelsen bety en bekreftelse på positiv utvikling eller en innskjerping av rammene. Slike rettsmøter vil ha likhetstrekk med Drug Court i andre land, der dommeren gir vilkår ut fra utviklingsforløpet.

For å få en best mulig prosess rundt utprøvingen av en ny straffereaksjon, foreslår departementet at representanter for domstolen også deltar i generelle diskusjoner og planer rundt narkotikapro-

grammet som system, både i formelle og uformelle fora sentralt og lokalt. Dette har man gode erfaringer med i utforming og oppfølging av samfunnsstraffen.

5.6.4.2 Teamkoordinator

Departementet legger opp til en egen teamkoordinator i de lokale prosjektene som ikke skal ha en rolle i forhold til deltakeren. Dette blir en egen stilling som skal sikre dokumentasjon i prosjektet, bidra til markedsføring og følge opp sentrale føringer. Koordinatoren skal utarbeide nærmere beskrivelser av roller og arbeidsprosesser i teamet. Departementet mener at kriminalomsorgen bør ha koordinatorfunksjonen i pilotprosjektene, da programmet er utprøving av en alternativ straffereaksjon.

5.6.4.3 Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen vil være ansvarlig for å utarbeide personundersøkelser (PU) i et tett samarbeid med teamet. Departementet antar at det eksisterende regelverket om personundersøkelser kan anvendes.

Departementet forutsetter at det utarbeides en plan som inneholder vilkårene for gjennomføringen. Ansvar for oppfølgingen av gjennomføringsplanen skal ivaretas av kriminalomsorgsrepresentanten i teamet.

Det vil være særegent for narkotikaprogrammet at endring av vilkår forutsettes i løpet av gjennomføringen av programmet, og at dette skjer i rettsmøter. Forut for hvert rettsmøte må det foreligge en påstand om endring, som dommeren skal ta stilling til. Grunnlaget for en slik påstand er progresjon eller brudd hos domfelte. I denne forbindelse foreslår departementet at straffeloven § 54 anvendes. Departementet foreslår at kriminalomsorgen får kompetanse til å fremme påstand om endringer slik tilfelle er for samfunnsstraffen. Påstanden vil bygge på teamets diskusjoner og konklusjoner. Ved behov kan dommeren innkalle teamet sammen med domfelte for å få saken tilstrekkelig opplyst.

5.6.4.4 Politiet/påtalemyndigheten

Arbeidsgruppen stiller spørsmål om hvorvidt politiet skal være en del av teamet, eller eventuelt delta ved behov. Departementets vurdering er at de lokale prosjektene her må finne den mest hensiktsmes-

sige løsningen. Teamet kan ha nytte av at politiets fagkompetanse bringes inn i teamet. Politiet/påtalemyndigheten bør delta i den lokale styringsgruppen og ha et nært samarbeid med de lokale prosjektene om rekruttering av deltakere og rekvisisjon av personundersøkelser.

5.6.4.5 Skoleverk, sosialomsorg, helsevesen og Aetat

Departementet støtter arbeidsgruppens forslag til utforming av rollen til de ulike tjenesteinstansene. De vil vurdere faglig opplegg for tilbudene i de respektive etatene og opplegget som helhet, delta i utforming av personundersøkelser og oppfølgingen av domfelte under programmet. Hvilke personer som skal være faste teammedlemmer må vurderes lokalt. Helse- og sosialsektoren og en konsulent med ansvar for opplæring/arbeid, må imidlertid etter departementets syn være representert i teamet for å ivareta den tverrfaglige tilnærmingen.

Målet med narkotikaprogrammet er å gjennomføre ulike kvalifiseringstiltak slik at deltakerne blir i stand til å benytte seg av de ordinære tilbudene i sine nærmiljøer. Både kriminalitetsforebygging, rusmestring og mestring av dagliglivets utfordringer vil være sentrale faktorer for å lykkes med programmet. Etter departementets syn er det svært viktig at de etatene som er involvert i narkotikaprogrammet samarbeider på en god måte, og at tiltakene er godt samordnet. Dagsenteret vil bli et sentralt samlingssted for de daglige aktivitetene, hvor pedagoger, sosial- og helsefaglig personell og personell med virkemidler fra Aetat følger opp deltakerne.

5.6.4.6 Forsvarerens rolle

Narkotikaprogrammet er et inngrepene program. Departementet ser derfor behov for at forsvareren har en viktig rolle i forhold til å ivareta sin klients interesser. Departementet ønsker derfor at representanter for denne gruppen deltar i forprosjektene lokalt for å bidra til å utvikle gode rutiner for samarbeid med de øvrige aktørene i programmet. Et spesielt hensyn som er blitt kommentert i høringene, er å gi lovovertræderen en grundig gjennomgang av konsekvensene av samtykkeerklæringen. Ved at advokatene har god kjennskap til programmet, vil de også kunne gi råd til sine klienter om samtykke til deltakelse og til informasjonsutveksling mellom etatene.

5.7 Lovgrunnlag

5.7.1 Innledning

Promilleprogrammet er lovfestet i straffeloven § 53 nr. 3 bokstav e) jf. nr. 6. Nedenfor vil departementet drøfte og ta stilling til lovgrunnlaget for en prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll.

5.7.2 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen fastslår innledningsvis at DN er en straffereaksjon som kan forankres enten i eksisterende lovverk, eller gjennom en lovendring, eller begge deler. Deretter gjennomgår arbeidsgruppen de ulike straffalternativene som foreligger i dag og som kan danne utgangspunkt for DN.

Etter å ha gjennomgått straffalternativene, foreslår arbeidsgruppen at straffeloven § 53 nr. 3 endres slik at det fremgår uttrykkelig at retten kan sette DN som vilkår for betinget dom. Vilkåret bør etter arbeidsgruppens syn nevnes i en egen bokstav i straffeloven § 53 nr. 3. Promilleprogrammet er lovfestet på tilsvarende måte. For dommer på ubetinget fengsel foreslår arbeidsgruppen at kriminalomsorgen kan sette DN som vilkår ved prøveløslatelse og ved overføring etter straffegjennomføringsloven § 16. Arbeidsgruppen drøfter også om det er hensiktsmessig å la DN være ledd i samfunnsstraffen, men vil etter en samlet vurdering ikke tilrå dette.

5.7.3 Høringsinstansenes syn

De høringsinstansene som har kommentert lovgrunnlaget, er enige i at det er viktig å lovfeste en prøveordning med DN, og at det er mest hensiktsmessig å forankre ordningen i en egen hjemmel i straffeloven § 53 nr. 3. Lovhjemmelen gir retten adgang til å bestemme at domfelte gjennomfører DN som vilkår for å utsette fullbyrdingen av fengselsstraffen. Høringsuttalelsene viser både til programets karakter, og til uttalelser i forarbeidene om at prøveordningen med promilleprogram ikke kunne settes i gang uten klar lovhjemmel. Høringsinstansene er mer i tvil om DN egner seg ved prøveløslatelse. Flere stiller spørsmål ved om domfelte med så lange dommer vil være en egnet målgruppe, og dessuten om en slik ordning kan virke straffeskjerpende. Dessuten blir beslutningsgrunnlaget mer komplisert. Kriminalomsorgen har myndighet til å beslutte prøveløslatelse og dermed blir domfelte ikke dømt til DN. De samme innvendingene gjelder i forhold til overføring til straff utenfor fengsel etter straffegjennomføringsloven § 16.

Departementet vil nedenfor utdype høringsinstansenes uttalelser om lovgrunnlaget for narkotikaprogrammet:

Domstoladministrasjonen støtter arbeidsgruppens forslag til lovendring og viser til innføringen av prøveordningen med promilleprogram. Etter Domstoladministrasjonens syn, vil det skape klare rammer å lovfeste ordningen, særlig med tanke på dommerens rolle i DN.

Politidirektoratet er enig i arbeidsgruppens forslag om at deltakelse i DN primært skal idømmes i form av særvilkår ved betinget dom, men vil ikke utelukke at det i helt spesielle tilfeller kan være aktuelt å prøveløslate/overføre etter straffegjennomføringsloven § 16 på vilkår om DN-deltakelse. Samfunnsstraffalternativet er etter Politidirektoratets syn av flere grunner ansett som uhensiktsmessig. *Oslo politidistrikt* er også enig i at DN bør tas inn i straffeloven § 53 nr. 3 som egen bokstav og ikke legges inn i samfunnsstraffen. Hovedårsaken er ifølge Oslo politidistrikt at det ved samfunnsstraff utmåles en gjennomføringstid som er uforanderlig, noe som er uegnet når DN bygger på tilpasning til den enkelte deltaker og dennes rehabilitering.

Sosial- og helsedirektoratet uttaler følgende:

«Det bør legges stor vekt på å ivareta rettsikkerheten til deltakerne i programmet. Legalitetsprinsippet må stå sterkt, og det bør utvises stor forsiktighet ved å benytte åpne lovhjemler til å innføre nye former for straff. Slik programmet blir skissert i rapporten, legges det opp til omfattende kontroll på livsområder som normalt ikke omfattes av straffesanksjoner, herunder f.eks. familie, nettverk og helse. Direktoratet mener at en slik form for straff bør ha klar lovhjemmel i straffeloven.»

Sykehuset Innlandet HF kommenterer i sin høringsuttalelse forholdet mellom DN og overføring etter straffegjennomføringsloven § 12:

«I Norge er det i dag mulig å få paragraf 12 soning, dvs. at deler av en dom gjennomføres i ulike typer institusjoner. Hvis DN innføres brukt i prøveperioden av en dom, og dette gjøres ved en institusjon for rusbehandling, vil DN i slike tilfeller være vanskelig å skille fra dagens paragraf 12 soning. Å innføre nye tiltak som i praksis ikke vil av samfunnet oppfattes som noe annet enn det som eksisterer pr. d.d. Dette vil trolig kunne svekke den legitimitet som DN både må og bør ha for at DN skal fremstå som effektiv og god kriminalomsorg.»

Kriminalomsorgen region sørvest uttaler blant annet:

«Det bør fastsettes tydelige regler for kompetanse og prosess i bruddsaker der domfelte skal

settes inn på den subsidiære fengselsstraff. Dette ikke minst dersom en åpner opp for at domfelte med en ubetinget fengselsstraff skal kunne prøveløslates med vilkår om behandling i form av DN. Det bør da særlig legges vekt på at det framstår som svært tydelig hvem som er kompetent myndighet til å fremme sak om innsetting, og således avgjør om det foreligger brudd som skal fremmes i omgjøringssak. Prosessen for innsetting ved brudd for domfelte på DN må vurderes slik at det er en sammenheng med reglene i bruddsaker for andre prøveløslatte og samfunnsstraffdømte. Dette for å unngå at det blir for stor avstand mellom hva som er å anse som brudd i saker på samfunnsstraff og for brudd på prøveløslatelse på vilkår sett i forhold til personer som er dømt til DN eller prøveløslatt til DN.»

Riksadvokaten uttaler følgende om reaksjoner på brudd:

«Ved brudd vil dommeren i DN ha anledning til å beslutte sanksjoner eller at programmet skal stanse eller fortsette. Slik en oppfatter forslaget, skal Kriminalomsorgen rapportere brudd til påtalemyndigheten, som avgjør om saken skal bringes inn for domstolen med påstand om fullbyrdelse av fengselsstraffen, jf straffeloven § 54 nr. 2. Det må påregnes at mange av deltakerne gjør seg skyldig i brudd i løpet av gjennomføringstiden. Programmet bør likevel gjennomføres hvis det er håp om rehabilitering, men det kan ikke aksepteres at deltakerne bryter programmet uten at det får særlige konsekvenser. Det vil *formentlig* ha en preventiv effekt om dommeren har anledning til å ilegge strenge sanksjoner ved brudd. Enda viktigere er det antakelig at slike situasjoner *reduserer behovet for å fullbyrde den betingede fengselsstraffen*, slik at programmet kan fortsette.

I praksis vil det neppe være mange sanksjonsmuligheter utover å gi pålegg om innskjerpingsamtaler, flere oppmøter og hyppigere avleggelse av urinprøver. Det bør vurderes om det skal gis hjemmel for mer følbare sanksjoner, som f.eks. arbeidsplikt (som sanksjon) i et bestemt antall timer. Dersom det senere blir avsagt dom for at fengselsstraffen skal sones, bør det tas hensyn til gjennomførte arbeidstimer etter samme mønster som straffeloven § 28 tredje ledd.

Videre kan det også vurderes om det skal gis lovhjemmel for at dommeren har muligheter til å avsi kjennelse om fengsling i et kortere tidsrom, f.eks. inntil 3 dager. Deltakeren må i så fall få anledning til å uttale seg før kjennelsen avises, og det må oppnevnes forsvarer.

Riksadvokaten omtaler bare muligheten, som også påkaller motforestillinger.»

5.7.4 Departementets vurderinger

Arbeidsgruppen anbefaler å lovfeste DN som prøveordning ved at programmet kan fastsettes som et særvilkår i straffeloven § 53 nr. 3. Etter departementets syn vil en ordning med narkotikaprogram være et inngripende tiltak for domfelte, og det er viktig at rettssikkerheten er ivaretatt på en fullt ut tilfredsstillende måte. Departementet er derfor enig med flere høringsinstanser som fremhever at det er mest betryggende å forankre ordningen i en egen hjemmel i straffeloven § 53. På den måten oppnår man både et klart hjemmelsgrunnlag og det går klart frem at det er domstolen som avgjør om den alternative reaksjonsformen ND skal benyttes. Departementet er av den oppfatning at rettssikkerhetshensynene ikke blir ivaretatt på en like god måte hvis ND anvendes som ledd i gjennomføringen av fengselsstraff i forbindelse med prøveløslatelse eller overføring etter straffegjennomføringsloven § 16. Prøveordningen med promilleprogram er også hjemlet i straffeloven § 53. I forarbeidene til lovendringen understreker departementet nettopp behovet for en klar hjemmel i straffeloven, jf. Ot.prp. nr. 43 (1994–95) side 9.

Når domfeltes forhold gir grunn til det, kan retten etter straffeloven § 54 nr. 1 ved kjennelse i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte vilkår og sette nye vilkår, selv om det ikke foreligger brudd på vilkår. En slik grunn kan være at den domfelte utviser en kriminalitetstruende atferd eller på annen måte gir inntrykk av å stå i fare for å begå nye straffbare handlinger. Motsatt kan den domfeltes atferd tyde på en positiv utvikling som taler for lemping av vilkårene, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 440. Finnes retten det påkrevd, kan den også forlenge prøvetiden.

Det går ikke frem av loven hvem som fremmer disse sakene for retten, men det følger av lovens system at det er påtalemyndigheten som har denne oppgaven. Kriminalomsorgen har bare en varslerolle overfor politi/påtalemyndighet. Ved betinget dom med vilkår om å gjennomføre narkotikaprogram, vil departementet foreslå at kriminalomsorgen får kompetanse til å begjære slik avgjørelse. For å få effekt av tiltaket, bør reaksjon på atferden til domfelte komme raskt og beslutninger må følges opp umiddelbart. Det er derfor hensiktsmessig at kriminalomsorgen selv kan fremme begjæringen uten å gå veien om politiet/påtalemyndigheten. Kriminalomsorgen må imidlertid varsle politiet/påtalemyndigheten om begjæringen.

Hvis den domfelte alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte vilkår, kan retten etter straffeloven § 54 nr. 2 ved dom bestemme at straffen helt eller delvis skal fullbyrdes, eller sette ny prøvetid og nye vilkår

om den ser det som mer hensiktsmessig. Det går heller ikke her frem av loven hvem som fremmer disse sakene for retten. I forslaget til ny straffelov er det påtalemyndigheten som fremmer disse sakene for retten, og det er uttrykkelig fastsatt at påtalemyndighetens begjæring om slik dom må være brakt inn for retten innen 3 måneder etter utløpet av prøvetiden. Også i disse sakene vil kriminalomsorgen bare ha en varslerolle overfor politi/påtalemyndighet. Dette er annerledes for samfunnsstraffen hvor retten etter begjæring fra kriminalomsorgen kan bestemme at den subsidiære fengselsstraffen helt eller delvis skal fullbyrdes, jf. straffeloven § 28b. Som nevnt ovenfor, står betinget dom med særvilkår om narkotikaprogram i en særstilling. Departementet går derfor inn for at kriminalomsorgen også ved brudd på vilkår etter § 54 nr. 2, får kompetanse til å begjære rettens avgjørelse om at straffen helt eller delvis skal fullbyrdes eller at det settes ny prøvetid og nye vilkår. Kriminalomsorgen må varsle politiet/påtalemyndigheten om begjæringen.

Departementet vil foreslå at kriminalomsorgen også får kompetanse til å begjære rettens avgjørelse etter straffeloven § 54 nr. 1 og 2 ved promilleprogram.

Dersom domfelte begår en straffbar handling i prøvetiden, kan retten etter straffeloven § 54 nr. 3 gi en samlet dom for begge handlingene eller særskilt dom for den nye handlingen. Her er det klart at det må være påtalemyndigheten som fremmer straffesaken for retten, men kriminalomsorgen har plikt til å varsle politi/påtalemyndighet hvis den blir kjent med at domfelte begår lovbrudd i prøvetiden.

Departementet vil peke på at det er svært viktig med en konsekvent oppfølging av vilkårsendringer og bruddsituasjoner, og det er derfor nødvendig at domstolene prioriterer disse sakene høyt.

Sykehuset Innlandet mener at hvis DN gjennomføres ved en institusjon for rusbehandling, så vil det være vanskelig å skille DN fra § 12-soning. Etter departementets syn er det en klar prinsipiell forskjell mellom de to ordningene. Ved § 12-soning gjennomfører domfelte en ubetinget fengselsstraff, men ved ND kan domfelte i en betinget straffedom forplikte seg til å gjennomgå et narkotikaprogram for å unngå å gjennomføre den utmålte straffen i fengsel. Dersom domfelte bryter vilkåret, kan imidlertid retten ved dom bestemme at straffen helt eller delvis skal fullbyrdes, jf. straffeloven § 54 nr. 2.

5.8 Organisering

5.8.1 Innledning

Det er viktig å organisere prosjektet på en god måte. I dette avsnittet vil departementet drøfte og komme med forslag til hvordan myndighet, ansvar og arbeidsoppgaver bør fordeles i prosjektet.

5.8.2 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen ser for seg en prosjektorganisasjon på sentralt og lokalt nivå med en koordineringsgruppe (DN-dommeren, DN-koordinatorene og eventuelt andre fra de lokale teamene) som bindeledd mellom de to nivåene. Modellen bygger på erfaringer fra Irland og Skottland.

Sentralt foreslår arbeidsgruppen en styringsgruppe med representanter fra Domstoladministrasjonen og alle de berørte departementene. Styringsgruppen skal ha ansvar for å samordne, iverksette og følge opp prosjektene.

Arbeidsgruppen foreslår at prosjektet lokalt organiseres med styringsgruppe, DN-team og referansegruppe. Styringsgruppen består av representanter for de lokale arbeidsgiverne. Også DN-dommeren bør etter arbeidsgruppens syn være med i styringsgruppen. Den lokale styringsgruppen vil ha ansvar for å sikre praktisk tilrettelegging for oppstart og gjennomføring av prosjektene. DN-teamet er det sentrale leddet i programmet. Arbeidsgruppen forutsetter at teamet skal følge deltakerne tett opp. Teamet skal, som hovedregel, bestå av en teamkoordinator og representanter for kriminalomsorgen, politiet, den kommunale sosialtjenesten, opplæringssektoren/Aetat og helsetjenesten. Sentralt står teammøte med dommeren, hvor teamet informerer dommeren om hvordan deltakeren utvikler seg. I teammøtet kan også partene avklare faglige problemstillinger. Arbeidsgruppen fremhever det tverretatlige samarbeidet i teamet som viktig.

5.8.3 Høringsinstansenes syn

Arbeids- og sosialdepartementet, Sykehuset i Østfold, Fagrådet innen Rusfeltet i Norge, Evangeliesenteret, Kommunenes sentralforbund, kriminalomsorgen region øst og sørvest, Kriminalomsorgens utdannings-senter, Nordland friomsorgskontor, Kongsvinger fengsel, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere og Kriminalomsorgens Yrkesforbund har uttalt seg om arbeidsgruppens forslag til organisering av prosjektet.

Høringsinstansene støtter gjennomgående arbeidsgruppens forslag, men særlig *Arbeids- og sosialdepartementet, Sykehuset Østfold og Fagrådet innen Rusfeltet i Norge* synes modellen kan virke noe tung og byråkratisk. Etter *Arbeids- og sosialdepartementets* oppfatning er det behov for å gjennomgå forslaget med tanke på å sikre at ordningen ikke blir for komplisert og byråkratisk, og at ansvarlinjene er tilstrekkelig klare.

5.8.4 Departementets vurderinger

Det er viktig med prosjektorganisering både på sentralt og lokalt nivå. Departementet legger vekt på lokalt eierskap i utprøvingen av programmet og mener at de involverte partene må være sentrale i å legge opp prosjektene, også den endelige organiseringen. Imidlertid mener departementet at den lokale styringsgruppen må bli et forum som kan brukes ved behov av teamet/teamkoordinatoren. Det er viktig at arbeidsgiverne til de ulike teamdeltakerne er representert her. Programmet innebærer krevende samarbeidsformer der koordinatoren ikke vil få faglig eller personalmessig myndighet over de ulike teamdeltakerne. Styringsgruppen må derfor ha representanter som har den nødvendige beslutningsmyndigheten.

Departementet støtter høringsforslaget om at det bør vurderes en lokal faglig referansegruppe. For øvrig bør de lokale prosjektene selv vurdere hvordan de skal innhente nødvendig faglige bistand og kompetanse. Departementet ser det ellers som en fordel at domstolene til enhver tid er tilstrekkelig informert om programmet og det lokale prosjektet.

Departementet legger opp til lokale forprosjekter. Her må alle instanser som skal ha teamdeltakere, være med. Videre må brukergruppen, politiet/påtalemyndigheten (om de ikke deltar i teamet), domstolene og forsvarere bli trukket inn i forprosjektet. Dette for å sikre at det legges opp til gode rutiner for siktede/domfelte, politiet og rettsapparatet.

Narkotikaprogrammet innebærer et tettere forvaltningssamarbeid enn det som hittil har vært vanlig under gjennomføring av straff. Dette vil påvirke både faglige og økonomiske valg hos de berørte instansene. Det legges derfor opp til en sentral styringsgruppe der berørte departementer deltar.

Ved siden av styringsgruppe sentralt, legger departementet opp til en mer operativ gruppe (koordineringsgruppe). Koordineringsgruppen, som står for den praktiske oppfølgingen av programmet, sikrer samarbeidet mellom de lokale prosjektene og vil være et bindeledd mellom den sentrale styringsgruppen og de lokale prosjektene.

5.9 Evaluering

5.9.1 Innledning

Evalueringen vil være et sentralt ledd i kvalitetssikringen av narkotikaprogrammet før programmet eventuelt innføres permanent. I dette avsnittet vil departementet drøfte og komme med forslag til hvordan evalueringen av prøveordningen med ND nærmere bør gjennomføres.

5.9.2 Arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen anbefaler at både prosessen og resultatet av en prøveordning med DN evalueres, og at det lages årlige delrapporter. Etter arbeidsgruppens syn bør DN evalueres fra oppstart av pilotprosjektene. Videre anbefaler arbeidsgruppen at enten Kriminalomsorgens utdanningscenter eller Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) får i oppdrag å utarbeide en nærmere kravspesifikasjon for evalueringen.

5.9.3 Høringsinstansenes syn

De høringsinstansene som har uttalt seg om forslaget til evaluering, støtter i hovedsak arbeidsgruppens forslag. Dette er *Domstoladministrasjonen, Politidirektoratet, Rusmisbrukernes interesseorganisasjon, Norsk forum for terapeutisk samfunn, Aker universitetssykehus, Østnorsk kompetansesenter, Universitetet i Bergen, Fagrådet innen rusfeltet i Norge, Actis, Tyrilistiftelsen og kriminalomsorgen region nord og øst*. Departementet oppfatter høringsuttalelsene som presiseringer av hvilke momenter departementet bør være særlig oppmerksom på ved evalueringen.

Domstoladministrasjonen går særlig inn på evaluering av dommerrollen og uttaler blant annet:

«Viktige punkter i evalueringen fra domstolens ståsted vil være hvordan DN – dommerens rolle fungerer, samt hvordan behandlingsoppløggene/programmene fungerer i praksis med tanke på ressurser og behandlingsskør.

Dommerrollen må evalueres i relasjon til de betenkeligheter som er trukket frem av Høyesterettsjustitiarius og Dommerforeningen. Samtidig bør dommerrollen i Dommerledet narkotikaprogram sammenlignes med utviklingen av dommerrollen på andre områder, for eksempel i forbindelse med rettsmekling og barnefordelingssaker.

Det bør sikres at innspill fra forsvarerne kommer med i evalueringen. Dette blir spesielt viktig da forsvarerne ikke har vært representert i arbeidsgruppen. Dette er den gruppe som an-

takelig best kan formidle deltakernes erfaringer med Dommerledet narkotikaprogram.»

Politidirektoratet har følgende kommentarer:

«Forsøk på rehabilitering gjennom DN, vil gjennomgående være meget ressurskrevende. En del domfelte vil forhåpentligvis lykkes, men en del vil ikke lykkes til tross for det omfattende behandlings- og støtteapparatet DN innebærer. For å sikre at DN ikke koster mer enn det smaker, er det meget viktig å sikre at prøveprosjektene evalueres på grundige og hensiktsmessige måter.

Politidirektoratet registrerer med tilfredshet at arbeidsgruppen synes å foreslå en omfattende evaluering på ulike stadier i prøveprosjektfasen. Det fremgår imidlertid ikke klart om arbeidsgruppen legger opp til en systematisk sammenligning med resultatene ved mer tradisjonell behandling og oppfølging. Politidirektoratet ser det som ønskelig at det etableres en referansegruppe.»

Helse- og omsorgsdepartementet peker i sin høringsuttalelse på at det blir viktig at evalueringen også omhandler kostnadene for kommunene, slik arbeidsgruppen har lagt til grunn.

5.9.4 Departementets vurderinger

Departementet legger opp til en forskningsbasert evaluering av narkotikaprogrammet, der både prosess- og resultatevaluering vektlegges. Evalueringen bør ha særlig fokus på om de domfelte får redusert de negative sidene ved sitt rusmiddelmissbruk, om de får økt livskvalitet og redusert kriminalitet. Videre skal programmets organisering og rollefordeling evalueres, også med tanke på om dette kan skape modell for andre straffegjennomføringsformer.

Evalueringen skal også gi en anbefaling om programmet bør avsluttes etter tre år, eller om det bør videreføres. Evalueringen må videre se på ulike dilemmaer som programmet kan reise, blant annet gjelder dette prioritering av behandlingsplasser, grensen mellom straff og behandling og spørsmål knyttet til rettssikkerheten.

5.10 Gjennomføring av narkotikaprogram med domstolskontroll

Departementet vil i dette punket kort skissere hvordan narkotikaprogrammet er tenkt gjennomført i praksis.

Dersom narkotikaprogrammet kan være aktuelt for siktede i en straffesak, innhentes en personundersøkelse etter straffeprosessloven § 161. Kriminalomsorgen har ansvaret for å utarbeide disse undersøkelsene, og det ordinære regelverket for personundersøkelser gjelder. Samarbeidet med den siktede og teamet er en viktig del av prosessen med å utarbeide personsundersøkelser. I denne prosessen skal den siktede informeres om programmets innhold, hva deltakelse i programmet innebærer, og eventuelt gi sitt samtykke til å gjennomføre programmet.

Etter at personundersøkelsen foreligger, beslutter påtalemyndigheten om saken med påstand om betinget dom med vilkår om ND skal fremmes for domstolen. Domstolen tar så stilling til påstanden og fastsetter prøvetid og hvilke vilkår som skal inngå i narkotikaprogrammet.

Vilkår for gjennomføringen av programmet tas inn i en gjennomføringsplan etter mønster fra samfunnsstraffen. Ulike tiltak og planer som går utover vilkårene, tas inn i en individuell plan. Domfelte får tett oppfølging av teamet i gjennomføringen.

Dersom vilkårene for den betingede dommen brytes, må kriminalomsorgen vurdere om saken skal fremmes for domstolen, jf. straffeloven § 54. Dersom domfelte alvorlig eller gjentatt bryter vilkårene, kan retten etter straffeloven § 54 nr. 2 bestemme at fengselsstraffen skal fullbyrdes. Når domfeltes forhold gir grunn til det, må også Kriminalomsorgen vurdere om saken skal fremmes for retten for å oppheve eller endre fastsatte vilkår, og sette nye vilkår, jf. straffeloven § 54 nr. 1 finner retten det påkrevd, kan den også forlenge prøvetiden.

Ved å etablere et eget senter, legges det til rette for et tett samarbeid med domfelte og teamet. Senteret skal være en base for teamdeltakerne og domfelte til programmet er fullført.

For mange vil det være behov for videre behandling og tiltak fra ulike etater også etter at programmet er gjennomført. På dette området bør det etableres gode rutiner for samarbeid mellom de ulike instansene.

5.11 Departementets forslag og oppsummering

Departementet ser den brede støtten til tiltaket fra høringsinstansene som en bekreftelse på behovet for en alternativ straffereaksjon for tunge rusmiddelmissbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet. Det synes å være bred enighet om det tette forvaltningssamarbeidet i oppfølgingen av den enkelte slik programmet legger opp til.

Hovedpunktene i departementets forslag kan oppsummeres slik:

- å etablere et treårig prøveprosjekt med narkotikaprogram med domstolskontroll
- å lovfeste narkotikaprogrammet som et særvilkår i straffeloven § 53 nr 3, og at dette skal være eneste grunnlaget for å delta i programmet
- å prøve ut en egen norsk modell der dommeren har en annen rolle enn i den internasjonale «Drug Court» – modellen
- å ha spesiell fokus på siktedes/domfeltes informerte samtykke i prøveprosjektene
- å ha stor grad av fleksibilitet i forhold til målgruppen
- å tilpasse innholdet i programmet individuelt og hvor et tverrfaglig team vurderer og anbefaler innholdet
- å følge domfelte tett opp under gjennomføringen av programmet
- å etablere et eget senter i de lokale prøveprosjektene
- å videreutvikle forvatningssamarbeidet under straffegjennomføringen
- å prosjektoorganisere narkotikaprogrammet sentralt og lokalt
- å følge prøveprosjektene med prosess- og resultatvaluering

5.12 Nærmere om lovfestingen

5.12.1 Endring i straffeloven

Straffeloven § 53 nr. 3 gir en del eksempler på hva som kan stilles som vilkår for en betinget dom. Ingen av disse særvilkårene dekker etter departementets syn narkotikaprogrammet. Oppregningen er imidlertid ikke uttømmende. Også andre vilkår, enn de som er nevnt i loven, kan idømmes. Vilkår om narkotikaprogram med domstolskontroll er imidlertid en ny type vilkår, som er ment å være inngripende og som kan bli brukt i stor utstrekning. Departementet foreslår derfor at narkotikaprogrammet blir nevnt uttrykkelig i § 53. Det nye alternativet bør stå etter promilleprogrammet i bokstav e).

Departementet foreslår å lovfeste at kriminalomsorgen får kompetanse til å begjære rettens av-

gjørelse etter straffeloven § 54 nr. 1 og 2. Dette gjelder saker om rettens adgang til å omgjøre vilkår, forlenge prøvetiden og reagere på vilkårsbrudd. For å få effekt av ND, bør reaksjon på atferden til domfelte komme raskt og beslutninger må følges opp umiddelbart. Det er derfor hensiktsmessig at kriminalomsorgen selv kan fremme saken for retten uten å gå veien om politiet/påtalemyndigheten.

Retten kunne tidligere, etter straffeloven § 53 nr. 2, sette som vilkår for å utsette straffen at den domfelte skulle stå under tilsyn i prøveperioden. Da Stortinget innførte samfunnsstraffen, som eget straffalternativ, falt ordningen med tilsyn bort. Det er mulig begrepsbruken i straffeloven § 53 nr. 6 andre punktum er egnet til å forvirre, da bestemmelsen fortsatt betegner promilleprogrammet som tilsynsprogram. Departementet foreslår derfor å endre ordet «tilsynsprogram» til «promilleprogram». Etter at ordningen med tilsyn falt bort, har kriminalomsorgen ikke lenger et apparat til å motta tilsynsklienter.

5.12.2 Nærmere om utformingen av bestemmelsene

Departementet vil foreslå at loven uttrykkelig nevner at narkotikaprogram med domstolskontroll skal rette seg mot rusmiddelmissbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet. Før den alternative reaksjonsformen eventuelt blir innført, som en permanent ordning, vil departementet prøve ut og evaluere ordningen. Det bør derfor gå frem av straffeloven § 53 nr. 6 at det er tale om en prøveordning. Tilsvarende prøveordning er lovfestet for promilleprogram. Etter departementets syn er det ikke i lovteksten grunn til å begrense prøveordningen til en lengstetid eller til bare å gjelde bestemte kommuner.

Straffeloven bør også gi Kongen fullmakt til å fastsette forskrifter om narkotikaprogrammet, som blant annet omtaler målgruppen, innholdet og gjennomføringen av programmet. Reglene vil naturlig nok bli så detaljerte at det ikke egner seg å ta disse inn i loven. Kriminalomsorgen har ansvaret for å følge opp domfelte, som gjennomfører narkotikaprogrammet og promilleprogrammet. Departementet foreslår at dette ansvaret lovfestes.

6 Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslaget om narkotikaprogram med domstolskontroll innebærer et alternativ til fengsel for lovbrytere med rusmiddelproblemer. Formålet er å gi behandling slik at ny kriminalitet forebygges og at rusmiddelmissbrukere kommer ut av sitt rusmisbruk.

For hver deltaker i programmet skal det etableres et tverrfaglig team med representanter fra politiet, kriminalomsorgen, helsevesenet og sosialtjenesten, utdanningssektoren og Aetat. Teamet skal ledes av en koordinator. Den enkelte vil få et tilbud om et individuelt tilpasset behandlingsopplegg med forankring i eksisterende hjelpeapparat. Innenfor rammen av straffegjennomføringen har innsatte og domfelte de samme rettighetene og pliktene som befolkningen for øvrig. Dette innebærer at den enkelte etats ansvar for rusmiddelmissbrukerne er det samme når de gjennomfører straff som når de ikke er under straffegjennomføring. Den enkelte vil få tett oppfølging, og brudd på gjennomføringen skal følges raskt opp, om nødvendig ved at programmet avbrytes.

Oppfølging i rettsmøter skal sikre at de nødvendige vilkår settes for domfelte ut fra domfeltes progresjon. Domfelte skal møte i rettsmøter når vilkårene skal endres. Målet er at ansvaret skal ligge hos deltaker med tydelige rammer og konsekvenser ved brudd.

Etter høringsrunden har Justisdepartementet tatt innvendingene knyttet til dommerrollen til følge. Dette innebærer ingen endring av de samlede utgiftene til narkotikaprogram med domstolskontroll, men kun en endring av utgiftsfordelingen mellom domstolen og kriminalomsorgen.

6.1 Konsekvenser for samfunnet

Rusmiddelmissbrukeres bruk av offentlige tjenester og ytelser er i dag omfattende, men i et rehabiliteringsperspektiv ikke alltid like formålstjenlig. Narkotikaprogram med domstolskontroll tar sikte på at deltakerne skal kunne ta i bruk sine rettigheter på en mer målrettet og hensiktsmessig måte. Narkotikaprogram med domstolskontroll forutsetter et tett og forpliktende forvaltningssamarbeid. Etablerin-

gen av narkotikaprogram med domstolskontroll representerer således en styrking av samfunnets samlede innsats mot rusmiddelmissbruk. Dette forventes å virke positivt inn på både ressursutnyttelse og resultatoppnåelse.

Den nye ordningen vil i første omgang prøves ut i form av prosjekter i enkelte større byer. Det vil i den forbindelse etableres et eget senter for å samordne kartlegging og rask iverksetting av tiltak for deltakerne. Erfaringene fra prosjektet og evalueringen vil være verdifulle i utformingen av helhetlig og samordnet innsats, også for andre utsatte grupper.

Deltakerne vil få individuelt tilpassede tilbud ved et dagsenter. Deltakere uten varige boforhold får bistand til å skaffe det, og det tilbys individuelt tilpasset booppfølging for at hver enkelt skal mestre boforholdet. I tillegg tilbys egnede kvalifiseringstiltak. Dette vil kunne bidra til å redusere behovet for langtidsbehandling i institusjon. Ved å få deltakerne inn i et regulert livsmønster uten kriminalitet og rusmiddelmissbruk, vil gevinsten for den enkelte og for samfunnet være stor. For noen vil utsikten til å komme i arbeid kunne være realistisk og i slike tilfeller vil narkotikaprogram med domstolskontroll kunne være svært lønnsomt både for den enkelte og for samfunnet.

6.2 Konsekvenser for statlig sektor

Etablering av narkotikaprogram med domstolskontroll innebærer en utvidelse av straffegjennomføringskapasiteten. På grunn av dagens underdekning av fengselsplasser, soningskø og forventet utvikling i behovet for fengselsplasser, er det imidlertid ikke grunnlag for å anta at utvidelsen vil føre til nedleggelse av fengselsplasser.

Det er stor variasjon i kostnad per fengselsplass. Dette skyldes blant annet forskjeller i sikkerhetsnivå. Utredningen Dommerledet narkotikaprogram antyder at for kriminalomsorgen kan narkotikaprogram med domstolskontroll innebære rimeligere straffegjennomføring enn fengselsstraff. Sammenliknet med samfunnsstraff vil narkotikaprogram med domstolskontroll kunne være et dyrere alternativ. Kostnad ved opphold i rusbehandlingssin-

stusjon varierer, men kan sammenliknes med kostnader ved opphold i lukket fengsel.

Lovforslaget gir hjemmel til bruk av en ny form for straffegjennomføring. Hvilke administrative og økonomiske konsekvenser dette vil innebære, avhenger av den konkrete utformingen og bruken av tiltaket. Regjeringen vil komme tilbake til innretningen av pilotprosjektene og den bevilgningsmessige tilpasningen i forbindelse med de årlige statsbudsjettene.

6.3 Konsekvenser for kommunesektoren

Fafo-undersøkelsen «Levekår blant innsatte» viser at det er en klar sammenheng mellom rusmiddelmisbruk, dårlig tilknytning til arbeidslivet og lav inntekt. Erfaringer fra LAR-prosjekter kan tyde på at mange vil ha uføretrygd, mens en del vil motta sosialhjelp eller individstøtte.

Det er sosial- og helsetjenesten i kommunene som har ansvaret for oppfølging av pasienter i legemiddellassistert rehabilitering og annen spesialisert

behandling for rusmiddelmisbruk. Oppfølgingen krever et godt utbygd tiltaksapparat, kompetent sosial- og helsepersonell, gode tverrfaglige og tverretatlige samarbeidsrutiner, tilrettelegging av bolig med tilpasset støtte og opplegg for utdanning, fritid og eventuelle omsorgsbehov. For den kommunale sosial- og helsetjenesten kan et individuelt opplegg i narkotikaprogram med domstolskontroll medføre mer intensivt arbeid med den enkelte deltaker enn ellers. Opprettelsen av sosialkonsulent og helserepresentant i teamet vil kunne kompensere noe for dette.

Det er utarbeidet anslag over kommunale utgifter ved etablering av narkotikaprogram med domstolskontroll. Beregningene viser at kommunene i utgangspunktet har store utgifter til denne gruppen. Videre viser beregningene at etablering av enkelte pilotprosjekter ikke kan antas å påføre kommunene vesentlige utgifter utover utgifter kommunen må beregne før og etter straffegjennomføring for målgruppen. Utgiftene vil være avhengig av husleienivået og den enkeltes inntektstype. Evalueringen av prøveprosjektene vil også omhandle omfanget av eventuelt merarbeid og meromkostninger for kommunene.

7 Merknader til lovutkastet

7.1 Til endringene i straffeloven

Til § 53 nr. 3 bokstav e

Tillegget i bestemmelsen gir retten adgang til å idømme narkotikaprogram med domstolskontroll som særvilkår for betinget dom forutsatt at domfelte samtykker til det. Dette innebærer at domfelte forplikter seg til å gjennomgå et omfattende narkotikaprogram i en nærmere fastsatt prøvetid. Kriminalomsorgen har ansvaret for programmet, og departementet forutsetter et tett og forpliktende tverretattlig og tverrfaglig samarbeid om gjennomføringen.

Departementet er enig med arbeidsgruppen i at valg av deltakere vil være et kritisk punkt for å lykkes med narkotikaprogrammet. Både påtalemyndigheten og domstolen vil få et godt utgangspunkt for sin vurdering gjennom de personundersøkelsene kriminalomsorgen gjennomfører etter straffeprosessloven § 161. Departementet forutsetter at ND-teamet samarbeider om personundersøkelsen, og medisinsk ekspertise kan også om nødvendig bistå i arbeidet.

Narkotikaprogrammet skal i hovedsak være en alternativ straffereaksjon til ubetinget fengsel, og skal gjelde for rusmiddelmissbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet. Narkotikaprogrammet skal ha et slikt innhold som innebærer at det vil være et reelt alternativ til ubetinget fengsel. Kongen gir nærmere bestemmelser om blant annet hvem programmet skal gjelde for, innholdet og gjennomføringen. Kriminalomsorgen har ansvaret for å følge opp domfelte som gjennomfører narkotikaprogrammet og promilleprogrammet.

Etter departementets syn er det viktig at dommen iverksettes så raskt som mulig. Departementet er enig med arbeidsgruppen i at det er viktig med gode samarbeidsrutiner mellom påtalemyndigheten, kriminalomsorgen og ND-teamet som sikrer dette.

Departementet foreslår ingen særlige regler om betinget dom på vilkår at domfelte gjennomfører narkotikaprogram, bortsett fra forslaget om å lovfeste at kriminalomsorgen får kompetanse til å begjære rettens avgjørelse etter straffeloven § 54 nr. 1 og 2. Det innebærer at de alminnelige reglene om

betinget dom kommer til anvendelse, blant annet reglene om prøvetid og særvilkår.

Departementet ønsker å prøve ut programmet i enkelte kommuner før det eventuelt tas i bruk permanent. Ordningen vil derfor i første omgang ikke være landsdekkende.

Til § 53 nr. 6 annet punktum

Ordet «tilsynsprogram» endres til «promilleprogram» for å fjerne eventuell tvil om at ordningen med tilsyn av kriminalomsorgen er falt bort. Parenthesen (promilleprogram) er således overflødig og bør utgå.

Til § 53 nr. 6 nytt tredje punktum, fjerde punktum og nytt femte punktum

Narkotikaprogrammet gjelder for «rusmiddelmissbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet». En naturlig forståelse av begrepet «rusmiddelmissbruker» er at misbruk av ethvert rusmiddel, også alkohol, kan være relevant. Etter departementets forslag er det narkotikamisbrukere som er målgruppen for programmet. Enkelte rusmiddelmissbrukere kan imidlertid ha et tilleggsmisbruk. Departementet vil derfor ikke utelukke at også personer med et alkoholisbruk kan delta i programmet, men understreker at narkotikamisbruket og ikke alkoholisbruket må være hovedproblemet for lovovertrедeren. Personer som i hovedsak misbruker alkohol, vil således falle utenfor målgruppen da ND er et narkotikaprogram.

Kriteriet «narkotikarelatert kriminalitet» er valgt for å sikre en hensiktsmessig fleksibilitet i forhold til målgruppen. Departementet minner også om at domfeltes deltakelse er avhengig av samtykke, jf. nedenfor. Det er ikke meningen å forstå narkotikarelatert kriminalitet slik at det bare omfatter overtredelse av straffeloven § 162 eller legemiddeloven § 31 annet ledd, men også typiske narkotikamisbrukrelaterte overtredelser. Departementet legger til grunn at «narkotikarelatert kriminalitet» omfatter straffbare brudd på narkotikalovgivningen, forbrytelser begått under påvirkning av illegale stoffer og forbrytelser begått av brukere for å finan-

siere sitt rusmiddelmissbruk, typisk ved ulike former for vinningskriminalitet. Etter departementets syn, må det imidlertid av hensyn til den alminnelige rettsfølelse og straffens formål ellers gå en grense for hvor alvorlige lovbrudd som kan være aktuelle for ND. Departementet er enig med arbeidsgruppen i at det ved overtredelse av straffeloven § 162 tredje ledd, aldri bør gis dom på ND som eneste reaksjon. Departementet kan dessuten vanskelig se for seg at personer som begår alvorlig volds- eller sedelighetskriminalitet, kan dømmes til betinget dom med vilkår om ND.

Når det skal vurderes egnethet for deltakelse, vektlegger departementet at også kvinner skal ha mulighet til å delta i narkotikaprogram. Selv om det tas utgangspunkt i at de tunge rusmiddelmissbrukerne er gjengangere i fengsel, mener departementet at gjentatte opphold i fengsel ikke skal være et kriterium for å være i målgruppen.

Departementet legger ellers opp til stor fleksibilitet for hvem som kan være i målgruppen. Dette gjelder både med hensyn til type rusmiddelmissbruk, psykiske lidelser, alder og type lovbrudd. Prøveordningen vil gi oss nyttige erfaringer om hvordan målgruppen nærmere bør avgrenses. Departementet viser for øvrig til pkt. 5.4.4 i de generelle motivene hvor målgruppen er nærmere omhandlet.

Domfelte samtykke er en forutsetning for at retten kan fastsette narkotikaprogram som vilkår i en betinget dom. Departementet foreslår at tilsvarende skal gjelde for promilleprogram. Et samtykke til å delta skal bygge på at siktede har fått og forstått tilstrekkelig informasjon. Spørsmålet om domfeltes samtykke er nærmere omhandlet foran i proposisjonen, jf. pkt. 5.5.4.

Kongen får nærmere fullmakt til å bestemme at det skal gjennomføres en prøveordning med narkotikaprogram. Prøveordningen er nærmere behandlet i pkt. 5. Lovteksten inneholder ingen begrens-

ninger om lengstetid for prøveordningen eller hvor ordningen skal iverksettes.

Kongen får også fullmakt til å gi nærmere bestemmelser om narkotikaprogrammet. Forskriften bør blant annet omhandle målgruppen, innholdet og gjennomføringen av programmet. Kriminalomsorgen har ansvaret for å følge opp domfelte som gjennomfører narkotikaprogrammet og promilleprogrammet.

Til § 54 nr. 1 nytt tredje punktum og § 54 nr. 2 første ledd nytt annet punktum

Departementet foreslår å lovfeste at kriminalomsorgen får kompetanse til å begjære rettens avgjørelse etter straffeloven § 54 nr. 1 og 2 ved narkotikaprogram og promilleprogram. For å få effekt av programmene, bør reaksjon på atferden til domfelte komme raskt og beslutninger må følges opp umiddelbart. Det er derfor hensiktsmessig at kriminalomsorgen fremmer begjæringen uten å gå veien om politiet/påtalemyndigheten. Kriminalomsorgen må varsle politiet/påtalemyndigheten om begjæringen.

7.2 Ikrafttredelse

Etter departementets forslag skal lovendringene tre i kraft straks.

Justis- og politidepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll)

I straffeloven 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endringer:

I

§ 53 nr. 3 bokstav e skal lyde:

at den domfelte gjennomfører promilleprogram *eller narkotikaprogram med domstolskontroll, jf. nr. 6 annet og tredje punktum, dersom domfelte samtykker*

§ 53 nr. 6 skal lyde:

Kongen kan gi nærmere regler om gjennomføringen av vilkårene. Kongen kan som en prøveordning bestemme at det skal etableres *promilleprogram* for personer som er dømt for overtredelse av vegtrafikkloven § 31 *jf. § 22 første ledd og som har et alkoholproblem. Kongen kan også som en prøveordning bestemme at det skal etableres narkotikaprogram med domstolskontroll for rusmiddelmisbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet.* Kongen gir nærmere bestemmelser om *promilleprogrammet og narkotikaprogrammet*, herunder om hvem de skal gjelde for, innholdet i og gjennomføringen av programmene. *Kriminalomsorgen har ansvaret for å følge opp domfelte som gjennomfører programmene.*

§ 54 nr. 1 nytt tredje punktum skal lyde:

Ved vilkår om narkotikaprogram og promilleprogram, kan kriminalomsorgen bringe saken inn for retten med begjæring om slik kjennelse.

§ 54 nr. 2 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

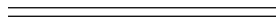
Ved vilkår om narkotikaprogram og promilleprogram, kan kriminalomsorgen bringe saken inn for retten med begjæring om slik dom.

Nåværende annet og tredje punktum blir nye fjerde og femte punktum.

II

Ikrafttredelse.

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. De enkelte bestemmelser kan settes i kraft til ulik tid.

Trykke. A/S O. Fredr. Annesen. April 2005